

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΙΜΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ
ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΥΡΙΑΔΗΣ

A.M. 3267

**ΕΠΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ :
ΗΒΗ-ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΥ**

Ευχαριστώ πολύ την κυρία Ήβη-Αγγελική Μαυρομούστακου που ανέλαβε την πτυχιακή μου εργασία και μου έδωσε τη δυνατότητα να ασχοληθώ με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα. Ευχαριστώ όλους τους καθηγητές του Πανεπιστημίου Κρήτης για τις γνώσεις που μου μετέδωσαν. Επίσης, ευχαριστώ πολύ τους γονείς μου οι οποίοι αυτά τα τέσσερα χρόνια που βρισκόμουν για σπουδές στο Ρέθυμνο έκαναν ό,τι περνάει από το χέρι τους για να μην μου λείψει τίποτα στερώντας πράγματα από τη δική τους ζωή.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Βασικό αντικείμενομελέτης και έρευνας της παρούσας πτυχιακής εργασίας, αποτελεί η ανάδειξη του θεσμού του Προέδρου της Δημοκρατίας ως ρυθμιστή του πολιτεύματος, στην ελληνική έννομη τάξη, καθώς και η εξέταση του ενδεχομένου, της ενίσχυσης των αρμοδιοτήτων του. Εφαλτήριο για τον προαναφερθέντα συλλογισμό και αντικείμενο έρευνας της εργασίας αυτής, αποτελεί η «καθημερινή» κριτική που υφίσταται το εν λόγω πολιτειακό όργανο, που σχετίζεται με το κατά πόσο ο ρόλος του είναι όντως ρυθμιστικός και κομβικός ή κατατείνει σε διακοσμητικό.

Αρχικά, θα αναζητηθεί η γέννηση του θεσμού του Προέδρου της Δημοκρατίας, καθώς και η εξέλιξη που είχε ο ρόλος του, όπως αυτός έχει χαραχθεί στην ελληνική συνταγματική ιστορία. Εν συνεχεία, θα γίνει ειδική μνεία στη διαδικασία, βάσει της οποίας εκλέγεται ο Αρχηγός του Κράτους, αφού πρώτα αναλυθεί εκτενώς, ποιος δύναται να συμμετάσχει σε μια διαδικασία εκλογής για το προεδρικό αξίωμα και κατά πόσο η εκλογή του αρχηγού του κράτους ελέγχεται. Πρέπει να σημειωθεί ότι, θα γίνει διεξοδική αναφοράστις αρχές που διέπουν την άσκηση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας και θα γίνει σαφής καταμερισμός των αρμοδιοτήτων αυτών όπως προκύπτουν από το ισχύον Σύνταγμα της Ελλάδος, ανάλογα με την υφή τους. Επιπλέον, θα συσχετισθεί η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά την ψήφιση του Συντάγματος, κατά το έτος 1975 και την αναθεώρηση που πραγματοποιήθηκε το έτος 1986, ποιες από τις «υπερεξουσίες» όπως ορθά είχαν χαρακτηριστεί, απώλεσε ο αρχηγός του κράτους με τη διαδικασία της αναθεώρησης, καθώς και πώς ήταν διαμορφωμένο το πολιτικό σκηνικό σε αυτήν την κρίσιμη πολιτικά περίοδο για το ελληνικό κράτος και την καθιέρωση του θεσμού του Προέδρου της Δημοκρατίας, όπως είναι γνωστός μέχρι και σήμερα. Ωστόσο, καίριο σημείο, προς την τεκμηρίωση των ανωτέρω, θα αποτελέσει η αποσαφήνιση της έννοιας «ρυθμιστής του πολιτεύματος», όπως απαντήθηκε για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975 και έκτοτε συντροφεύει τον θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η εργασία θα ολοκληρωθεί, διερευνώντας το ενδεχόμενομιάςθεσμικής ισορροπίας,η οποία θα επιτυγχανόταν μέσω της ενίσχυσης του συνταγματικού statusτου Προέδρου της Δημοκρατίας με την παροχή σε αυτόν καίριων αρμοδιοτήτων.

Δικλείδες ασφαλείας της παρούσας εργασίας, θα αποτελέσουν οι διατάξεις του Συντάγματος, και δη, το άρθρο 110 παρ. 1 του Συντάγματος, στο οποίο εγγράφεται η απαγόρευση της αναθεώρησης διατάξεων, που αλλοιώνουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας. Ως εκ τούτου και μετά από την σε βάθος μελέτη όλων των ανωτέρω, θα είναι εφικτή η παρουσίαση του ρόλου που διαδραματίζει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας στην ελληνική κοινωνία και να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με μία ενδεχόμενη ισορροπία που θα επιτυγχανόταν μέσω της ενίσχυσης των εξουσιών και των αρμοδιοτήτων του. Συνεπώς, απόσταγμα της εργασίας αυτής, θα αποτελέσει εάν η ενίσχυση των εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας, σε ένα βαθμό, είναι συνταγματικά επιτρεπτή, πού θα αποσκοπούσε η εν λόγω ενίσχυση και σε τι θα συνίσταντο οι εξουσίες – αρμοδιότητες που θα παραχωρούνταν σε αυτό το πολιτειακό όργανο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	5
1.: Ο θεσμός του Προέδρου της Δημοκρατίας στην ελληνική συνταγματική ιστορία.....	6
2.: Η διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας στο ισχύον Σύνταγμα.....	11
2.1 Τα προσόντα της εκλογιμότητας.....	11
2.2 Το προεδρικό ασυμβίβαστο.....	12
2.3 Η εκλογική διαδικασία.....	13
2.4 Σχηματοποίηση της διαδικασίας εκλογής.....	15
2.5 Ο δικαστικός έλεγχος της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	16
3.: Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	17
3.1 Εισαγωγικά.....	17
3.2 Οι αρχές που διέπουν την άσκηση των αρμοδιοτήτων του αρχηγού του κράτους.....	18
3.2.1 Ο κανόνας της προσυπογραφής.....	18
3.2.2 Ο κανόνας της δημοσιότητας.....	19
3.2.3 Το τεκμήριο της αρμοδιότητας.....	19
3.3 Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	20
3.3.1 Οι νομοθετικές αρμοδιότητες.....	20
3.3.2 Οι διοικητικές αρμοδιότητες.....	23
3.3.3 Οι αρμοδιότητες σχετικές με τη δικαστική εξουσία.....	24
3.3.4 Οι ρυθμιστικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	24
3.3.5 Αρμοδιότητες σχετικά με την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας.....	26
3.4 Η περιορισμένη ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	27

4.: Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας πριν και μετά την αναθεώρηση του 1986.....	29
4.1 Οι τροποποιήσεις που έφερε η Αναθεώρηση του 1986.....	29
4.2 Συμπεράσματα σχετικά με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986.....	36
5.: Ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας ως ρυθμιστής του πολιτεύματος.....	38
6.: Η προβληματική της ενίσχυσης των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας.....	41
Συμπεράσματα.....	45
Βιβλιογραφία.....	46

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατ' αρχάς, στην παρούσα μελέτη θα ερευνηθεί ο θεσμός του Προέδρου της Δημοκρατίας, από τις απαρχές του, που τοποθετούνται χρονικά στις αρχές του εικοστού αιώνα, καθώς και την εξέλιξη του, όπως αυτή έχει σκιαγραφηθεί στην ελληνική συνταγματική ιστορία. Επίσης, θα εκτεθεί ο τρόπος και η διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας. Εν συνεχεία, θα επισημανθούν λεπτομερώς, οι πάσης φύσεως αρμοδιότητες του θεσμού αυτού. Ιδιαίτερη μνεία θα γίνει στο διάστημα πριν και μετά της Συνταγματικής Αναθεώρησης του έτους 1986, που θεωρείται κομβικό σημείο για τη διαμόρφωση της μορφής αυτού του πολιτειακού οργάνου, όπως το γνωρίζουμε σήμερα. Έπειτα θα γίνει προσπάθεια να αποσαφηνισθεί η έννοια «ρυθμιστής του πολιτεύματος». Επίλογος της μελέτης θα αποτελέσει η προβληματική της ενίσχυσης των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, και που θα αποσκοπούσε μία τέτοιου είδους μεταβολής των εξουσιών του.

Κεφάλαιο 1^ο

Οι ρίζες του μονοπρόσωπου οργάνου του Προέδρου της Δημοκρατίας, που συμβολίζει την κρατική ενότητα και εκπροσωπεί διεθνώς το κράτος εντοπίζονται στα μοναρχικά πολιτεύματα του παρελθόντος, όπου σταδιακά και βαθμιαία, παρατηρήθηκε μία βαθμιαία εξέλιξη του θεσμού, μέσω αποδυνάμωσης των εξουσιών του αξιώματος, τόσο στις περιοχές που η διαδοχή ήτο και παρέμεινε κληρονομική, όσο και σε αυτές που η διαδοχή αντικαταστάθηκε σε αιρετή¹.

Εντούτοις, ο θεσμός του Προέδρου της Δημοκρατίας, απαντάται για πρώτη φορά στον ελλαδικό χώρο, μαζί με την ανακήρυξη της Δημοκρατίας στη συνεδρίαση της 25^{ης} Μαρτίου 1924 υπό την κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Μεταξύ άλλων, όπως η οριστική έκπτωση της δυναστείας του Γεωργίου του Α΄, η απόφαση να συνταχθεί η Ελλάδα σε Δημοκρατία κοινοβουλευτικής μορφής υπό τον όρο της εγκρίσεως της αποφάσεως αυτής από τον λαό μέσω δημοψηφίσματος και της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης των κτημάτων της βασιλικής οικογένειας, με σκοπό να περιέλθουν στο Δημόσιο, η Δ΄ Συντακτική Συνέλευση προέβλεπε ότι έως της συντάξεως του Δημοκρατικού Χάρτη της Ελλάδας ο Ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης θα επωμιστεί με καθήκοντα Ρυθμιστή του Πολιτεύματος².

Ωστόσο, στις 25 Μαΐου 1925, το πραξικόπημα και η δικτατορία του Θεόδωρου Πάγκαλου, είχε ως αποτέλεσμα να ανακοπεί το συντακτικό έργο της Δ΄ Συντακτικής Συνέλευσης. Επιπλέον, μετά την αναστολή του Συντάγματος, ο Παύλος Κουντουριώτης παραιτήθηκε από το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, ενώ ο Πάγκαλος εξέδωσε την από 18 Μαρτίου 1926 «συντακτική απόφαση» με την οποία προβλεπόταν η άμεση εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τον ελληνικό λαό κατά πρωτοφανή καταστρατήγηση των διατάξεων του Συντάγματος.

Κατόπιν τούτων, ο δικτάτορας Θεόδωρος Πάγκαλος αναδείχθηκε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, μετά τις εκλογικές διαδικασίες που πραγματοποιήθηκαν στις 4 και 11 Απριλίου 1926. Πρέπει δε να επισημανθεί, ότι πλήθος αναφορών εκείνης της περιόδου κάνουν λόγο για «πλαστογράφηση του λαϊκού φρονήματος», από τον Θεόδωρο Πάγκαλο. Παρόλα αυτά, η ανάδειξη του Θεόδωρου Πάγκαλου ως

¹Πρβλ. Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΥ, Συνταγματικό Δίκαιο, ΙΙ, Ειδικό Μέρος, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 369

²Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ, Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821 – 1941, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2001, σελ. 180

Προέδρου της Δημοκρατίας, επικυρώθηκε και με τη υπ' αριθ. 82/1926 απόφαση του Αρείου Πάγου, βάσει της οποίας έλαβε από τον ελληνικό λαό εφτακόσιες ογδόντα δύο χιλιάδες πεντακόσιες ογδόντα εννέα ψήφους (782.589), σε αντίθεση με τον «ηττημένο» της εκλογικής διαδικασίας Κωνσταντίνο Δεμερτζή, ο οποίος έλαβε το σύνολο των πενήντα έξι χιλιάδων εκατόν είκοσι έξι ψήφων (56.126). Πρέπει να σημειωθεί, η καταγγελία του Γεωργίου Παπανδρέου για τις διαδικασίες που ακολουθούσε ο Θεόδωρος Πάγκαλος. Συγκεκριμένα ανέφερε ότι κατά τη διενέργεια του ψευδοδημοψηφίσματος, μεγάλο μέρος του πολιτικού κόσμου βρισκόταν στην εξορία, δεν υπήρχε η ελάχιστη ελευθερία έκφρασης από τον τύπο ενώ οι αρχές της εξουσίας διατράνωναν ότι οιαδήποτε και να ήταν η θέληση του λαού, η κυβέρνηση στηριζόμενη στη βία θα διατηρηθεί³.

Μετά την ανατροπή της δικτατορίας του Θεόδωρου Πάγκαλου και την ανάληψη της κυβέρνησης από τον Γεώργιο Κονδύλη, στις 22 Αυγούστου του 1926, ο Παύλος Κουντουριώτης επανήλθε στα καθήκοντα του, ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ενώ το Σύνταγμα του 1927, το οποίο και εγκαθίδρυσε το πολίτευμα της Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, καθιέρωσε τον θεσμό του αιρετού αρχηγού του κράτους. Με το παρόν σύνταγμα προσδιορίστηκαν διάφορα θέματα, σχετιζόμενα με τη φύση και τη λειτουργία του προεδρικού αξιώματος, όπως ότι η διάρκεια της θητείας του θα ανερχόταν σε πέντε έτη, επίσης βάσει του άρθρου 67 του τότε Συντάγματος, η εκλογή του θα γινόταν από τη Βουλή και τη Γερουσία σε κοινή συνεδρίαση όπου εκ των 370 εκλεκτόρων, δηλαδή των 250 βουλευτών και 120 γερουσιαστών, απαιτείτο η παρουσία τουλάχιστον 315 εξ αυτών και η εκλογή του από την απόλυτη πλειοψηφία, δηλαδή τουλάχιστον 186. Εν συνεχεία, ορίστηκε ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν θα έφερε πολιτική ευθύνη, για τις πράξεις που θα εκτελούσε κατά την εξάσκηση των καθηκόντων, ενώ προβλεπόταν η ευθύνη του μόνο για εσχάτη προδοσία και εκ προθέσεως παραβίαση διατάξεων του Συντάγματος και του Ποινικού Κώδικα, βάσει του άρθρου 73 του τότε ισχύοντος Συντάγματος. Συνεπώς, σε περίπτωση διάπραξης απ' αυτόν, ενός εκ των ανωτέρω αδικημάτων, θα δικαζόταν από τη Γερουσία, που θα συγκροτείτο σε Ειδικό Δικαστήριο. Επιπροσθέτως, διόριζε και έπαυε τον Πρωθυπουργό και με πρόταση του τους Υπουργούς, ενώ ως αρχών την εκτελεστικής εξουσίας προϊστάτο στις ένοπλες δυνάμεις, χωρίς όμως να τις διοικεί. Ήταν αρμόδιος για τη διάλυση της Βουλής,

³Γρβλ Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ, ό.π., σελ. 187

πάντοτε όμως κατόπιν σύμφωνης γνώμης της Γερουσίας, βάσει του άρθρου 79 του Συντάγματος. Πέραν των ανωτέρω, το Σύνταγμα του 1927 προέβλεπε ότι κατόπιν ειδικών εξουσιοδοτήσεων των Βουλών, κατά την περίοδο διακοπής των εργασιών τους, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, μπορούσε να εκδίδει νομοθετικά διατάγματα προσωρινής ισχύος, με σύμφωνη γνώμη ειδικών μικτών κοινοβουλευτικών επιτροπών, τα οποία εν συνεχεία έπρεπε να υποβληθούν για κύρωση στη Βουλή και τη Γερουσία⁴.

Σκόπιμο, στο σημείο αυτό είναι να παρατεθεί αυτολεξεί αντίληψη που είχαν διαμορφώσει οι συντάκτες της εισηγητικής έκθεσης του 1925 για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας: «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ως φορέας σταθερότητας και εκπρόσωπος της εθνικής ενότητας, με την πείραν προσώπων και καταστάσεων ή την δύναμιν της πειθούς, ημπορεί να ασκεί αγαθοποιόν επίδρασιν επί των δημοσίων πραγμάτων. Χωρίς να αρνείται την υπογραφήν του ημπορεί να την επιβραδύνη, χωρίς να επιτάσση ημπορεί να συμβουλεύη και τοιουτοτρόπως να καθίσταται ηθικός παράγων πολύτιμος εις τον πολιτικόνβίον της χώρας...»⁵.

Στις 3 Ιουνίου του έτους 1929, η Βουλή από κοινού με τη Γερουσία, προέβησαν στην εκλογή του πρώτου Προέδρου της Δημοκρατίας, του Παύλου Κουντουριώτη, ο οποίος έλαβε διακόσιες πενήντα εννέα ψήφους (259) εκ των τριακοσίων εννέα(309)ψηφισάντων⁶. Ο ΠαύλοςΚουντουριώτης, έως τότε εκτελούσε καθήκοντα προσωρινού Προέδρου της Δημοκρατίας. Ωστόσο, λόγω του προχωρημένου της ηλικίας του, ο ΠαύλοςΚουντουριώτης, καθότι κατά την εκλογή του είχε ήδη συμπληρώσει το εβδομηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του, με επιστολή του προς τον πρόεδρο του Υπουργικού Συμβουλίου, αιτήθηκε την απαλλαγή εκ των προεδρικών καθηκόντων του. Τον παραιτηθέντα πλέον Παύλο Κουντουριώτη, αναπλήρωσε βάσει του άρθρου 68 του Συντάγματος, ο προεδρεύων στη Γερουσία Αλέξανδρος Ζαΐμης.

Την 14^η Δεκεμβρίου 1929, η Βουλή και η Γερουσία ανέδειξαν στα καθήκοντα του Προέδρου της Δημοκρατίας τον Αλέξανδρο Ζαΐμη, ο οποίος συγκέντρωσε διακόσιες πενήντα επτά ψήφους (257), στο σύνολο τριακοσίων είκοσι επτά (327) ψηφισάντων. Δεύτερος στην εκλογική προτίμηση, βρέθηκε ο Γεώργιος Καφαντάρης ο οποίος έλαβε μόλις είκοσι δύο (22) ψήφους.Με το πέρας της θητείας του ο

⁴Πρβλ. Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ, ό.π., σελ. 192

⁵Ibid.

⁶Ibid, σελ. 202

Αλέξανδρος Ζαΐμης σε ηλικία ογδόντα ετών (80) πλέον, επανεξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας, την 19^η Οκτωβρίου 1934 από την Βουλή και τη Γερουσία, λαμβάνοντας αυτήν τη φορά εκατόν ενενήντα επτά (197) ψήφους εκ των τριακοσίων είκοσι εννέα (329) ψηφισάντων⁷.

Η δεύτερη συνεχόμενη θητεία του Αλέξανδρου Ζαΐμη, ως Προέδρου της Δημοκρατίας, διήρκεσε μέχρι το 1935, οπότε ανατράπηκε το πολίτευμα της αβασίλευτης Δημοκρατίας και καταργήθηκε ο συνταγματικά προβλεπόμενος θεσμός του. Το προεδρικό αξίωμα επανήλθε κατά το διδακτορικό καθεστώς των Συνταγματαρχών του 1973, το οποίο προσανατολίστηκε διαφορετικά, απονέμοντας στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας πλήθος εξουσιών, προσδίνοντας του δεσπόζουσα θέση στην πολιτική ζωή της χώρας και καθιερώνοντας επίσης τη θέση του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας⁸. Αλλαγές έφερε στο θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας το Σύνταγμα του 1975, αλλά οι αρμοδιότητες του περιορίστηκαν σημαντικά με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986, όπως θα αναλυθεί εκτενώς στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Από το 1974 έως και σήμερα, η Βουλή έχει εκλέξει στο προεδρικό αξίωμα τους Μιχαήλ Στασινόπουλο, Κωνσταντίνο Τσάτσο, Κωνσταντίνο Καραμανλή, Χρήστο Σαρτζετάκη, Κωνσταντίνο Στεφανόπουλο, Κάρολο Παπούλια, Προκόπιο Παυλόπουλο και **Αικατερίνη Σακελλαροπούλου**.

Ως πιο «επεισοδιακή» διαδικασία ανάδειξης του Προέδρου της Δημοκρατίας, έχει χαρακτηριστεί αυτή που έλαβε χώρα το 1985 κατά την οποία ο Πρωθυπουργός της χώρας Ανδρέας Παπανδρέου πρότεινε τον Αρεοπαγίτη Χρήστο Σαρτζετάκη ως Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Βέβαια αυτή η επιλογή του, συνοδευόταν με την αναθεώρηση του Συντάγματος, η οποία είχε ως στόχο την κατάργηση των υπερεξουσιών του θεσμού του Προέδρου της Δημοκρατίας και την αντικατάσταση του Κωνσταντίνου Καραμανλή από το αξίωμα αυτό, ο οποίος πέραν του ότι ήταν το αντίπαλο πολιτικό δέος της τότε Κυβέρνησης, είχε υπηρετήσει μόλις μία θητεία ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας και όχι δύο όπως ήταν και συνηθίζεται να είναι μέχρι σήμερα πάγια τακτική. Στις τρεις ψηφοφορίες που διενεργήθηκαν ανέκυψαν δύο διαδικαστικά προβλήματα, τα οποία αφορούσαν αφενός τη ψήφο του Προέδρου της Βουλής Ιωάννη Αλευρά, ο οποίος αναπλήρωνε τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, μετά την παραίτηση του Καραμανλή και αφετέρου το χρώμα που

⁷Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ, ό.π., σελ. 203

⁸Α. ΠΑΝΤΕΛΗΣ, Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, **Λιβάνη, Αθήνα, 2007**, σελ. 283

έφεραν τα ψηφοδέλτια κατά τη μυστική ψηφοφορία. Στην πρώτη ψηφοφορία, συγκεντρώθηκαν 184 ψήφοι υπέρ του Σαρτζετάκη. Στη δεύτερη όμως ψηφοφορία, μοιράστηκαν έγχρωμα ψηφοδέλτια γεγονός που προκάλεσε την έντονη αντίδραση της αντιπολίτευσης που διαμαρτυρόταν για ξεκάθαρη παραβίαση της μυστικής ψηφοφορίας. Στις αιτιάσεις της αντιπολίτευσης (Νέας Δημοκρατίας) για τη νομιμότητα της διαδικασίας, ο προεδρεύων αντιπρόεδρος Μιχαήλ Στεφανίδης απάντησε, ότι το Σύνταγμα απαιτεί τα ψηφοδέλτια να είναι ομοιόμορφα και ότι πουθενά δεν αναφέρεται να είναι ομοιόχρωμα. Στη δεύτερη ψηφοφορία, ο Σαρτζετάκης συγκέντρωσε εκατόν ογδόντα ένα (181) ψήφους ενώ στην τρίτη και τελευταία, εκατόν ογδόντα (180) ψήφους, την οριακή δηλαδή πλειοψηφία που απαιτεί το Σύνταγμα, στην οποία ψήφισε και ο ασκών προσωρινώς καθήκοντα Προέδρου της Δημοκρατίας Ιωάννης Αλευράς. Η συμμετοχή του Ιωάννη Αλευρά στην τελευταία και κρίσιμη ψηφοφορία κατά την οποία οριακά εξελέγη ο Χρήστος Σαρτζετάκης στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, δημιούργησε πλήθος αμφισβητήσεων για το κύρος εκλογής του⁹. Κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986, η μυστική ψηφοφορία αντικαταστάθηκε με ονομαστική.

Στο πολύ πρόσφατο παρελθόν και συγκεκριμένα την 17^η, 23^η και 29^η Δεκεμβρίου 2014, η Βουλή δεν κατάφερε να εκλέξει Πρόεδρο της Δημοκρατίας και έτσι η Ελλάδα οδηγήθηκε σε βουλευτικές εκλογές στις 25 Ιανουαρίου. Στις 18 Φεβρουαρίου εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο Προκόπιος Παυλόπουλος λαμβάνοντας διακόσιες τριάντα τρεις (233) ψήφους έναντι του συνυποψήφιου του Νικολάου Αλιβιζάτου που έλαβε τριάντα (30) ψήφους.

Πλέον και με την ευρύτερη πλειοψηφία των διακοσίων εξήντα ενός ψήφων (261), αναδείχθηκε της 22^{ης} Ιανουαρίου 2020 ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας η κα Αικατερίνη Σακελλαροπούλου, γενόμενη η 13^η Πρόεδρος της Δημοκρατίας – 8^η μετά τη Μεταπολίτευση. Αμέσως μετά τη ψηφοφορία ο Πρωθυπουργός της χώρας κος Κυριάκος Μητσοτάκης ανέφερε χαρακτηριστικά ότι: *«Η εκλογή της Αικατερίνης Σακελλαροπούλου ως πρώτης γυναίκας Προέδρου της ελληνικής Δημοκρατίας, με πολύ μεγάλη πλειοψηφία συμβολίζει τη μετάβαση στη νέα εποχή»*.

⁹Πρβλ. Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΥ, ό.π., σελ. 386

Κεφάλαιο 2^ο

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναδειχθεί η διαδικασία και ο τρόπος εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ωστόσο, πριν γίνει αυτή η σκιαγράφηση, θα πρέπει να γίνει μια σύντομη αλλά περιεκτική αναφορά στο ποιος ή ποια θα μπορούσε να λάβει μέρος σ' αυτήν την εκλογική διαδικασία και επίσης αν δύναται να ελεγχθεί δικαστικώς αυτή.

2.1 - Τα προσόντα εκλογιμότητας

Προτού αποσαφηνισθεί η διαδικασία κατά την οποία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται, χρήσιμο είναι να επισημανθούν οι προϋποθέσεις και τα κωλύματα εκλογιμότητας του.

Αρχικά, η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας γίνεται από τη Βουλή των Ελλήνων και οι υποψήφιοι προτείνονται μόνο από τις κοινοβουλευτικές ομάδες. Πρέπει να αναφερθεί ότι, για να εκλεγεί κάποιος στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας πρέπει να πληροί τις εξής τέσσερις προϋποθέσεις ή άλλως τέσσερα θετικά προσόντα σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 31 του Συντάγματος:

A) Να είναι Έλληνας πολίτης τουλάχιστον πέντε (5) έτη.

B) Να έχει πατέρα ή μητέρα ελληνικής καταγωγής (υπάρχει και η άποψη ωστόσο, ότι αμφότεροι οι γονείς του υποψηφίου πρέπει να έχουν ελληνική καταγωγή και όχι να απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση¹⁰).

Γ) Να έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό (40^ο) έτος της ηλικίας του.

Δ) Να έχει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν.

Τηρουμένων των προαναφερθεισών τεσσάρων προϋποθέσεων, μπορεί κάποιος να προταθεί από τις κοινοβουλευτικές ομάδες για το προεδρικό αξίωμα. Επιπλέον, το άρθρο 33 παρ. 2 του Συντάγματος προϋποθέτει να δοθεί όρκος ενώπιον της Βουλής των Ελλήνων σύμφωνα με το Ορθόδοξο Χριστιανικό Δόγμα. Επικρατεί, ωστόσο, η άποψη ότι η επιταγή της διάταξης αυτής, η θρησκεία δηλαδή του υποψηφίου για το προεδρικό αξίωμα, δεν αποτελεί προϋπόθεση για την εκλογή του.

¹⁰Πρβλ. Κ. ΜΑΥΡΙΑ, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002, σελ. 430.

Πέραν των προϋποθέσεων εκλογιμότητας υπάρχουν και δύο κωλύματα, άλλως δύο αρνητικά προσόντα, τα οποία συναντώνται στα άρθρα 30 και 35 του Συντάγματος και είναι τα εξής:

- 1) Επανεκλογή του ίδιου προσώπου επιτρέπεται μόνο μία φορά. Συνεπώς, και δεδομένου ότι η θητεία είναι πενταετής, ο μέγιστος χρόνος κατά τον οποίο μπορεί κάποιος να διατελέσει Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι δέκα χρόνια (άρθρο 30 παρ. 4 του Συντάγματος). Επίσης, δεν ασκεί καμία απολύτως επιρροή εάν οι θητείες ήταν διαδοχικές ή όχι.
- 2) Πρόεδρος της Δημοκρατίας που παραιτείται πριν από τη λήξη της θητείας του, δεν μπορεί να λάβει μέρος στην εκλογή που ακολουθεί εξαιτίας της παραίτησης του (Ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 32 του Συντάγματος). Το κώλυμα αυτό, αφορά μόνο την εκλογή που ακολουθεί και όχι κάποια μελλοντική, με αντιπροσωπευτικό παράδειγμα τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο οποίος παραιτήθηκε εκ του προεδρικού αξιώματος το 1985, αντικαταστάθηκε από τον Χρήστο Σαρτζετάκη στις εκλογές του ίδιου έτους, ενώ ο ίδιος δεν έλαβε μέρος στην τότε εκλογική διαδικασία ως υποψήφιος και επανεκλέχθηκε στις επόμενες εκλογές για την ανάδειξη του Προέδρου της Δημοκρατίας το 1990.

2.2 - Το Προεδρικό Ασυμβίβαστο

Επίσης, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 30 του Συντάγματος, προβλέπεται ένα ευρύτατο ασυμβίβαστο του Προέδρου της Δημοκρατίας με οιοδήποτε άλλο αξίωμα, θέση ή έργο¹¹. Το ασυμβίβαστο αυτό αφορά το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, όχι μόνο την επαγγελματική ή επιχειρηματική δραστηριότητα, αλλά κάθε δραστηριότητα όπως για παράδειγμα ως μέλος σωματείου ή ένωσης μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Κατόπιν τούτων, πέραν της εκπλήρωσης των καθηκόντων που του επιβάλλει το αξίωμα του, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, είναι δυνατόν να απολαμβάνει αμοιβές από πάγιες προσόδους από την προσωπική περιουσία του.

¹¹Πρβλ. Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΥ, ό.π., σελ. 374

Περαιτέρω, δικαστικός έλεγχος της συνδρομής ασυμβίβαστου δεν προκύπτει από άλλη διάταξη του Συντάγματος, με εξαίρεση τη διαδικασία του άρθρου 49 του Συντάγματος και στο βαθμό που η ανάληψη κάποιου αξιώματος, θέσης ή έργου θα επρόκειτο για εκ προθέσεως παραβίαση συνταγματικών διατάξεων¹².

Ο σκοπός και το εύρος του ασυμβίβαστου του Προέδρου της Δημοκρατίας, γίνεται κατανοητός εκ του λόγου ότι αντιπροσωπεύει την ενότητα και την συνοχή της πολιτείας και όχι λόγω των καίριων αρμοδιοτήτων που έχει επωμιστεί. Κάτι τέτοιο δύναται να γίνει αντιληπτό, εάν κάποιος αντιπαραβάλει την έκταση και το βάθος του ασυμβίβαστου του Προέδρου της Δημοκρατίας με το αντίστοιχο του Πρωθυπουργού και Υπουργών καίριων υπουργείων, που παρά τις κατά πολύ μεγαλύτερες αποφασιστικές αρμοδιότητες που αναλαμβάνουν, τα ασυμβίβαστα τους είναι πιο περιορισμένα¹³.

2.3 - Η εκλογική διαδικασία

Η διαδικασία και ο τρόπος εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας προκύπτει εκ του άρθρου 32 του Συντάγματος. Σύμφωνα με τη πρώτη παράγραφο, ορίζεται ότι η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή γίνεται με ονομαστική ψηφοφορία, χωρίς να προηγηθεί συζήτηση και χωρίς να επιτρέπεται αιτιολόγηση της ψήφου (αρθρ. 140 παρ. 4 και 6 ΚτΒ) σε ειδική συνεδρίαση, η οποία συγκαλείται από τον Πρόεδρο της Βουλής, έναν τουλάχιστον μήνα πριν τη λήξη του εν ενεργεία Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά τα οριζόμενα στον Κανονισμό της Βουλής. Η ειδική αυτή συνεδρίαση της Βουλής, δύναται να γίνει μέσα σε εύλογο και σύντομο χρόνο πριν τη λήξη της θητείας του Προέδρου της Δημοκρατίας¹⁴ και όχι αρκετά νωρίτερα, διότι κάτι αντίστοιχο ενδέχεται να σχετιζόταν με καταστρατήγηση των συνταγματικών διατάξεων για τη διάλυση της Βουλής.

Ωστόσο, γίνεται ειδική μνεία στο άρθρο 32 του Συντάγματος, ότι σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας να εκπληρώσει τα καθήκοντα του, όπως ορίζεται στο άρθρο 34 παρ. 2 του Συντάγματος, δηλαδή εάν η αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντα του παρατείνεται πέρα από τριάντα ημέρες, συγκαλείται υποχρεωτικά η Βουλή, ακόμη

¹²Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Ι, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 451

¹³Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 376

¹⁴Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Ι, ό.π., σελ. 448 επ., Κ. ΜΑΥΡΙΑΣ, ό.π., σελ. 433 επ., Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Β', 1992, σελ. 339 επ.

και αν αυτή έχει διαλυθεί, για να αποφασίσει με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνόλου των μελών της, αν συντρέχει περίπτωση εκλογής νέου Προέδρου. Όπως ορίζεται στη συνέχεια ωστόσο, σε καμία περίπτωση η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας, δεν δύναται να καθυστερήσει περισσότερο από έξι συνολικά μήνες, αφότου άρχισε η αναπλήρωση του, που προκλήθηκε από την αδυναμία του.

Επιπλέον, εάν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραιτηθεί, πεθάνει ή κηρυχθεί έκπτωτος κατά τις διατάξεις του Συντάγματος, η συνεδρίαση της Βουλής για την εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας, συγκαλείται μέσα σε δέκα ημέρες το αργότερο αφού έληξε πρόωρα η θητεία του προηγούμενου Προέδρου.

Τους υποψηφίους για τη θέση του προεδρικού αξιώματος, προτείνουν αποκλειστικά και μόνο οι κοινοβουλευτικές ομάδες, πάραυτα ψήφοι υπέρ προσώπων που δεν έχουν προταθεί δεν θεωρούνται άκυρες, εκτός από την έκτη ψηφοφορία που θεωρούνται έγκυρες μόνο οι ψήφοι μεταξύ των επικρατέστερων υποψηφίων.

Όπως διατυπώνεται στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 32 του Συντάγματος, Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται αυτός που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνολικού αριθμού βουλευτών, ήτοι διακόσιες (200) ψήφους. Σε περίπτωση που δεν συγκεντρωθεί αυτή η πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε ημέρες και αν δεν επιτευχθεί ούτε στη δεύτερη ψηφοφορία η οριζόμενη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μία φορά ύστερα από πέντε ημέρες, που στην περίπτωση αυτή εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών, ήτοι εκατόν ογδόντα (180) ψήφους.

Εάν και πάλι δεν επιτευχθεί η πλειοψηφία που ορίζεται από το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 3 του άρθρου 32 του Συντάγματος, η Βουλή διαλύεται μέσα σε δέκα ημέρες από την ψηφοφορία και προκηρύσσονται εκλογές για την ανάδειξη της νέας Βουλής (αρθρ. 32 παρ. 4 εδ. α' Συντ.). Μετά το πέρας των εθνικών εκλογών, η Βουλή που αναδείχθηκε εκλέγει με ονομαστική ψηφοφορία τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Αν δεν επιτευχθεί η πλειοψηφία αυτή, το Σύνταγμα προβλέπει και πέμπτη ψηφοφορία, μέσα σε πέντε ημέρες από την προηγούμενη ψηφοφορία, με προαπαιτούμενο για την ανάδειξη του οργάνου την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, ήτοι εκατόν πενήντα μία (151) ψήφους. Εάν και πάλι δεν αναδειχθεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας, επαναλαμβάνεται έκτη ψηφοφορία μετά από πέντε ημέρες, μεταξύ των δύο προσώπων που πλειοψήφησαν και θεωρείται ότι έχει

εκλεγεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε τη σχετική πλειοψηφία¹⁵. Στο ακραίο ενδεχόμενο της ισοψηφίας μεταξύ των δύο υποψηφίων της έκτης ψηφοφορίας, πραγματοποιείται κλήρωση μεταξύ των δύο υποψηφίων που έλαβαν μέρος στην έκτη ψηφοφορία και ο επιλαχών αναδεικνύεται νέος Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Η θητεία του Προέδρου της Δημοκρατίας, μπορεί να παραταθεί σε περίπτωση πολέμου έως τη λήξη του, ως ορίζεται από την τέταρτη παράγραφο του άρθρου 30 του Συντάγματος. Ως πόλεμος, λαμβάνεται υπόψη τόσο ο πόλεμος ως πραγματικό γεγονός όσο και ως νομική κατάσταση¹⁶. Παράταση της θητείας του Προέδρου της Δημοκρατίας προβλέπει και η παράγραφος 6 του άρθρου 32 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία: «Αν η διαδικασία για την εκλογή νέου Προέδρου, που ορίζεται στις προηγούμενες παραγράφους, δεν περατωθεί εγκαίρως, ο ήδη Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξακολουθεί να ασκεί τα καθήκοντα του και μετά τη λήξη της θητείας όσπου να αναδειχθεί νέος Πρόεδρος».

2.4 - Σχηματοποίηση της διαδικασίας εκλογής.

Συμπερασματικά, λοιπόν για τη διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας, δύναται να χρειαστεί η διεξαγωγή έως και έξι ψηφοφοριών και η ανάμιξη από δύο Βουλές. Σχηματικά η διαδικασία εκλογής θα μπορούσε να αποτυπωθεί ως εξής:

1^η ψηφοφορία για ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας → απαιτούνται 200 ψήφοι

↓

(μετά την πάροδο πέντε ημερών)

2^η ψηφοφορία για ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας → απαιτούνται 200 ψήφοι

↓

(μετά την πάροδο πέντε ημερών)

3^η ψηφοφορία για ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας → απαιτούνται 180 ψήφοι

↓

Διάλυση της Βουλής εντός δέκα ημερών – Προκήρυξη εθνικών εκλογών.

¹⁵Ν. ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΣ, Η Εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2010, σελ. 863

¹⁶Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 381

Νέα Βουλή

4^η ψηφοφορία για ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας → απαιτούνται 180 ψήφοι

(μετά την πάροδο πέντε ημερών)

5^η ψηφοφορία για ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας → απαιτούνται 151 ψήφοι

(μετά την πάροδο πέντε ημερών)

6^η ψηφοφορία για ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας → μεταξύ των δύο επικρατέστερων της 5^η ψηφοφορίας, διεξάγεται εκ νέου με απαιτούμενη τη σχετική πλειοψηφία (ποιος θα επικρατήσει)

Κλήρωση μεταξύ των δύο υποψηφίων της 6^{ης} ψηφοφορίας και ανάδειξη του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας.

2.5 - Ο δικαστικός έλεγχος της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο, καθ' όσον δεν έχει προβλεφθεί από το Σύνταγμα ελεγκτική αρμοδιότητα από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο ή κάποιο άλλο δικαστικό όργανο, σε αντίθεση με τον έλεγχο στον οποίο υπόκεινται οι βουλευτικές εκλογές, με αρμόδιο όργανο δικαστικού ελέγχου του κύρους τους να είναι το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, βάσει των διατάξεων 58 και 100 παρ. 1 περ. α' του Συντάγματος¹⁷.

¹⁷Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 381

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 - Εισαγωγικά

Σύμφωνα, με το άρθρο 30 παρ. 1 του Συντάγματος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αποτελεί το ρυθμιστή του πολιτεύματος. Εκ της διατυπώσεως της διατάξεως αυτής και από το γεγονός ότι είναι και αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας ρητώς συνάγεται, ότι δεν θα πρέπει καθ' οιονδήποτε τρόπο να συνδέεται με κομματικές – κυβερνητικές πολιτικές. Είναι υποχρεωμένος μάλιστα να είναι υπερκομματικός και υπερπολιτικός έτσι ώστε να διασφαλίζεται η κοινωνική ευημερία και η ειρηνική διακυβέρνηση της χώρας.

Ωστόσο, κατά το παρόν Σύνταγμα, οι ουσιαστικές αρμοδιότητες του Προέδρου είναι περιορισμένες σε σχέση με τις αρμοδιότητες του Πρωθυπουργού και των Υπουργών.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι άμεσο και μονοπρόσωπο όργανο. Είναι αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας και ρυθμιστής του πολιτεύματος, ως προειπώθηκε. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας διακρίνονται πρώτον, σε αρμοδιότητες διεθνούς παράστασης, δηλαδή εκπροσώπησης του κράτους σε άλλα κράτη, κάτι που ωστόσο έχει περισσότερο τελετουργικό χαρακτήρα και όχι ουσιαστική του συμμετοχή στην χάραξη και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής¹⁸. Δεύτερον, σε αρμοδιότητες συμβολικές της ενότητας και της συνέχειας του κράτους, οι οποίες αφορούν όλες τις προβλεπόμενες από το Σύνταγμα ενέργειες του Προέδρου της Δημοκρατίας για την απαραίτητη λειτουργία του πολιτεύματος¹⁹. Τρίτον, σε αρμοδιότητες ρυθμιστικές, οι οποίες ασκούνται κατά τη διακριτική ευχέρεια του Προέδρου της Δημοκρατίας, σε περιπτώσεις εκτάκτου ανάγκης και όταν το κοινοβουλευτικό σύστημα εμφανίζει προφανή δυσλειτουργία²⁰ και τέταρτον σε ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες όπως για παράδειγμα είναι η εξάρτηση της κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη όχι μόνο του κοινοβουλίου αλλά και του Προέδρου της Δημοκρατίας²¹.

¹⁸Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 370

¹⁹Ibid.

²⁰Ibid, σελ. 371

²¹Ibid.σελ. 371

3.2 – Οι αρχές που διέπουν την άσκηση των αρμοδιοτήτων του αρχηγού του κράτους.

3.2.1 – Ο κανόνας της προσυπογραφής

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 35 παρ. 1 του Συντάγματος, ορίζεται ότι: *«Καμία πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν έχει ισχύει ούτε εκτελείται χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου Υπουργού, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, και χωρίς τη δημοσίευση της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Στην περίπτωση που η Κυβέρνηση απαλλαγεί από τα καθήκοντα της σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ. 1, αν ο Πρωθυπουργός δεν προσυπογράφει το οικείο διάταγμα, αυτό υπογράφεται μόνο από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας».*

Με αυτήν τη γραμματική διατύπωση, τίθεται ο κανόνας, ότι οιαδήποτε πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας, αποκτά κύρος ύστερα από την προσυπογραφή της από τον αρμόδιο υπουργό. Ωστόσο, η υπουργική προσυπογραφή, συνιστά στην ουσία την κύρια και αποφασιστική υπογραφή²², αφού σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 82 παρ. 1 του Συντάγματος, η κυβέρνηση και όχι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καθορίζει την πολιτική της χώρας. Η προσυπογραφή του Υπουργού στις πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, πρέπει να είναι ιδιόχειρη και δεν δύναται να υποκατασταθεί ή αντικατασταθεί με οποιονδήποτε τρόπο²³. Επίσης, όταν οι διατάξεις του Συντάγματος απαιτούν την προσυπογραφή της κυβέρνησης ή του υπουργικού συμβουλίου, όπως στα άρθρα 41 παρ. 2, 44 παρ. 1 και 53 παρ. 1 του Συντάγματος, η πράξη πρέπει να υπογράφεται από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των μελών του υπουργικού συμβουλίου²⁴. Η έλλειψη των ανωτέρω που αποτελούν εξωτερικά τυπικά στοιχεία καθιστούν, την πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας ανυπόστατη, και υπόκεινται και σε δικαστικό έλεγχο.

Εξαιρέσεις από τον κανόνα της προσυπογραφής ορίζονται περιοριστικώς στη διάταξη του άρθρου 35 παρ. 2 του Συντάγματος και είναι οι πράξεις που αφορούν: α) το διορισμό του Πρωθυπουργού, β) την ανάθεση διερευνητικής εντολής σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ. 2,3 και 4 του Συντάγματος, γ) τη διάλυση της Βουλής κατά το

²²Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Ι, 1991, ό.π., σελ. 462 επ., Κ. ΜΑΥΡΙΑΣ, ό.π., σελ. 442 επ.

²³Σ. ΜΗΝΑΪΔΗΣ, Οι άνευ προσυπογραφής πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σελ. 178

²⁴Ibid, σελ. 151 επ.

άρθρο 32 παρ. 4 και κατά το άρθρο 41 παρ. 1, αν δεν την προσυπογράφει ο Πρωθυπουργός και κατά το άρθρο 53 παρ. 1, αν δεν την προσυπογράφει το Υπουργικό Συμβούλιο, δ) την αναπομπή κατά το άρθρο 42 παρ. 1 νομοσχεδίου ή πρόταση νόμου που έχει ψηφιστεί από τη Βουλή και ε) το διορισμό του προσωπικού των υπηρεσιών της Προεδρίας της Δημοκρατίας.

3.2.2 – Ο κανόνας της δημοσιότητας.

Το ισχύον Σύνταγμα, ορίζει μέσω της διατάξεως του άρθρου 35 παρ. 1 εδ. α' ότι για να είναι ισχυρές και υποστατές οι πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, πρέπει να δημοσιευθούν στον Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η μη δημοσίευση των πράξεων αυτών τις καθιστούν επίσης ανυπόστατες. Η επιταγή της πολιτείας για τη δημοσίευση, ειδικότερα των τυπικών νόμων, προκύπτει και από τη διατύπωση του άρθρου 42 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει και δημοσιεύει τους νόμους που έχουν ψηφισθεί από τη Βουλή μέσα σε ένα μήνα από την ψήφιση τους.

Ειδικότερα, βάσει της νομολογίας των εθνικών δικαστηρίων²⁵, βασική αρχή για την τελείωση των τυπικών νόμων, των προεδρικών διαταγμάτων αλλά και κάθε διοικητικής πράξης κανονιστικού χαρακτήρα, είναι η δημοσίευση τους στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Αυτό συμβαίνει διότι, με τη δημοσίευση τους, κάθε πολίτης μπορεί να λάβει γνώση αυτής και επίσης η εκάστοτε πράξη της διοίκησης να ελεγχθεί δικαστικώς²⁶.

3.2.3 – Το τεκμήριο αρμοδιότητας

Πρέπει να επισημανθεί ότι, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 50 του Συντάγματος, ορίζεται το εξής: «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλες αρμοδιότητες παρά μόνο όσες του απονέμουν ρητά το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι μ' αυτό».

Το παραπάνω άρθρο του Συντάγματος, αποσαφηνίζει ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει αποκλειστικά και μόνο τις αρμοδιότητες που του παραχωρεί το Σύνταγμα και ουδεμία άλλη. Κρίσιμο είναι να λεχθεί ότι, η γραμματική διατύπωση

²⁵ΣΤΕ 4108/1999, Ολ., ΤοΣ 2000, 197, ΑΠ 1/2002, Ολ., ΕλλΔνη 2002, 375 κ.α.

²⁶Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 393

του άρθρου αυτού, είναι στοχευμένη και σχετίζεται με τους ακόλουθους δύο λόγους²⁷.

Αρχικώς, από τη στιγμή που απαιτείται ρητή ανάθεση αρμοδιότητας, σημαίνει ότι κάθε διάταξη που απονέμει αρμοδιότητες στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, πρέπει να ερμηνεύεται στενά²⁸. Άλλως, αφήνεται να συναχθεί ότι, ο έχων την αρχηγία του ελληνικού κράτους, δεν δύναται να ασκεί αυτόνομη και κατά βούληση πολιτική κατά παρέλκυση της πολιτικής που ασκείται από την εκάστοτε κυβέρνηση. Αυτόνομο δε, ότι δεν μπορεί να ανατεθεί οιαδήποτε αρμοδιότητα στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με κοινό νόμο. Ωστόσο, ο κοινός νομοθέτης, δύναται απλώς και μόνο να ρυθμίσει την άσκηση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας και σε καμία περίπτωση να τις επαυξήσει ή να τις περιορίσει²⁹.

Έτι περαιτέρω, ο δεύτερος λόγος της διάταξης αυτής, δύναται να αναζητηθεί στην υποχρέωση που γεννάται στα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας (Πρόεδρο της Δημοκρατίας και Υπουργούς), να ενεργούν μόνο στα πλαίσια του νόμου εν αντιθέσει με το όργανα νομοθετικής εξουσίας (η Βουλή με την οριακή σύμπραξη του Προέδρου της Δημοκρατίας μέσω της έκδοσης και δημοσίευσης των νόμων), που η αρμοδιότητα είναι γενική χωρίς κάποιον θεματικό περιορισμό του τυπικού νόμου³⁰.

3.3 - Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.

3.3.1 – Οι νομοθετικές αρμοδιότητες

Κατ' αρχήν, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, σύμφωνα με το άρθρο 42 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος, είναι επιφορτισμένος με την έκδοση και τη δημοσίευση των νόμων που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή μέσα σε ένα μήνα από τη ψήφιση τους. Καίρια είναι δηλαδή η βεβαίωση του Προέδρου της Δημοκρατίας, ότι κατά την έκδοση και τη ψήφιση του νόμου ακολουθήθηκε η προβλεπόμενη διαδικασία από το Σύνταγμα, δεν πάσχει δηλαδή ο νόμος από εσωτερική τυπική αντισυνταγματικότητα³¹.

²⁷ Ibid, σελ. 394

²⁸ Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ, Συνταγματικό Δίκαιο, τομ. Β', 1992, σελ. 345.

²⁹ Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος, ΙΙ, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1961-1965, 1991, σελ. 142 επ.

³⁰ Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 395

³¹ Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Η Συνταγματική Αναθεώρηση του 1986, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989, σελ. 65, Φ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Σκέψεις γύρω από την κύρωση, έκδοση και δημοσίευση των νόμων, ΕΔΔ 1981, σελ. 218.

Επιπροσθέτως, το β' εδάφιο του άρθρου 42 παρ. 1 του Συντάγματος, ορίζει ότι στην προθεσμία του ενός μηνός, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να αναπέμψει στη Βουλή νομοσχέδιο που έχει ψηφιστεί από αυτή, υπό την προϋπόθεση να εκθέσει τους λόγους της αναπομπής. Ως λόγος αναπομπής ενός νομοσχεδίου, θεωρείται η ουσιαστική αντισυνταγματικότητα του νομοθετήματος³² και ουδέποτε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να ελέγξει την σκοπιμότητα του, καθώς με την αναθεώρηση του 1986 καταργήθηκε η παροχή της συγκατάθεσης του για το περιεχόμενο αυτών³³. Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί ότι, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 42 του Συντάγματος, πρόταση νόμου ή νομοσχέδιο που έχει αναπεμφθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στη Βουλή εισάγεται στην Ολομέλεια και εάν επιψηφιστεί και πάλι με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών κατά τη διαδικασία του άρθρου 76 παρ. 2 του Συντάγματος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας το εκδίδει και το δημοσιεύει υποχρεωτικά μέσα σε δέκα ημέρες από την επιψήφισή του. Συνεπώς, η αναπομπή θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι έχει περιορισμένη πρακτική σημασία και γι' αυτό άλλωστε δεν έχει εφαρμοσθεί ποτέ από το 1975.

Στις νομοθετικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας συμπεριλαμβάνεται και η έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων που είναι αναγκαία για την εκτέλεση των νόμων και δεν μπορεί ποτέ να αναστείλει την εφαρμογή τους ούτε να εξαιρέσει κανέναν από την εκτέλεση τους, βάσει του άρθρου 43 παρ. 1 του Συντάγματος. Υπάρχει βέβαια και η άποψη, ότι η έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων του άρθρου 43 του Συντάγματος αποτελεί εκτελεστική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας³⁴. Επίσης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει κανονιστικά διατάγματα με ειδική εξουσιοδότηση νόμου και μετά από πρόταση του αρμόδιου Υπουργού σύμφωνα με το άρθρο 43 παρ. 2 του Συντάγματος, ενώ σύμφωνα με την τέταρτη παράγραφο του οικείου άρθρου εκδίδει κανονιστικά διατάγματα για τη ρύθμιση θεμάτων που καθορίζονται σε νόμους πλαίσια πάντοτε με τη σύμπραξη του αρμόδιου Υπουργού.

Στις νομοθετικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας εντάσσεται και η έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου κατά τα άρθρα 44 παρ. 1 και 48 παρ. 5 του Συντάγματος. Οι πράξεις αυτές θεσπίζουν πρωτεύοντες κανόνες δικαίου

³²Ν. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Η αναπομπή πρότασης ή σχεδίου νόμου που έχει ψηφιστεί από τη Βουλή, Κοιν.Επιθ 2/1989, 81 επ., Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986, ό.π., σελ. 66 επ.

³³Χ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ, Συνταγματικόν Δίκαιον, τομ. Β', τευχ. Α', Σάκκουλας, Αθήνα, 1964, σελ. 25 επ.

³⁴Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 404

με συγκεκριμένο χαρακτήρα³⁵. Συγκεκριμένα το άρθρο 44 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζει: «Σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί, ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται στη Βουλή, για κύρωση σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 72 παράγραφος 1, μέσα σε σαράντα ημέρες από την έκδοση τους ή μέσα σε σαράντα ημέρες από τη σύγκληση της Βουλής σε σύνοδο. Αν δεν υποβληθούν στη Βουλή μέσα στις προαναφερόμενες προθεσμίες ή αν δε εγκριθούν από αυτή μέσα σε τρεις μήνες από την υποβολή τους, παύουν να ισχύουν στο εξής», ενώ το άρθρο 48 παρ. 5 του Συντάγματος ορίζει: «Αφότου αρχίσουν να ισχύουν τα μέτρα των προηγούμενων παραγράφων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, μπορεί να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, για να αντιμετωπισθούν επείγουσες ανάγκες ή για να αποκατασταθεί ταχύτερα η λειτουργία των συνταγματικών θεσμών. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται για κύρωση στη Βουλή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από τη σύγκληση της σε σύνοδο και παύουν να ισχύουν στο εξής, αν δεν υποβληθούν στη Βουλή μέσα στις παραπάνω προθεσμίες ή δεν εγκριθούν από αυτή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες αφότου υποβλήθηκαν».

Με μία ανάγνωση των παραπάνω άρθρων, ένα κοινό που παρατηρείται είναι η λέξη «μπορεί», που ενυπάρχει και στα δύο άρθρα προσδίδοντας μια δυνητικότητα στην υποχρέωση του Προέδρου της Δημοκρατίας για την έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει, καθότι υποχρεούται σε αυτό μετά την πρόταση της Κυβέρνησης για την έκδοση πράξης νομοθετικού περιεχομένου. Υποχρεούται επίσης να προβεί σε έλεγχο της αντισυνταγματικότητας και της υπέρβασης των ακραίων λογικών ορίων της ανάγκης, όπως διατυπώνεται στα προαναφερθέντα άρθρα³⁶. Η έκδοση δηλαδή της πράξης, εμπεριέχει τη βεβαίωση του αρχηγού του κράτους ότι ακολουθήθηκε αυστηρώς η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία θέσπισης της³⁷.

Δεν μπορεί να μην αναφερθεί η νομοθετική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας σχετικά με την προκήρυξη δημοψηφίσματος για κρίσιμα εθνικά θέματα μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου και απόφαση της Βουλής που λαμβάνεται με απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, σύμφωνα με

³⁵Ibid, σελ. 400

³⁶Ibid, σελ. 400

³⁷Πρβλ Π.ΠΑΡΑΡΑ, Αι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου του Προέδρου της Δημοκρατίας, Σάκκουλας, Αθήνα, 1981, σελ. 110 επ.

το άρθρο 44 παρ. 2 εδ. α του Συντάγματος. Προβλέπεται επίσης, από το εδάφιο β' του άρθρου 44 παρ. 2 του Συντάγματος, προκήρυξη δημοψηφίσματος από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για ψηφισμένο νομοσχέδιο που αφορά σε σοβαρό κοινωνικό θέμα, εκτός των δημοσιονομικών θεμάτων, με διάταγμα που προσυπογράφεται από τον Πρόεδρο της Βουλής, εφόσον αυτό έχει προταθεί από 120 βουλευτές και έχει αποφασισθεί από 180 βουλευτές.

3.3.2 - Οι διοικητικές αρμοδιότητες

Στις διοικητικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας υπάγεται σύμφωνα με το άρθρο 46 παρ. 1 ο διορισμός και η παύση των δημοσίων υπαλλήλων ενώ με την παράγραφο 2 του οικείου άρθρου η απονομή των παρασήμων. Επίσης το άρθρο 35 παρ. 2 περ. ε' του Συντάγματος, ορίζει ότι μια εκ των αρμοδιοτήτων του είναι και ο διορισμός του προσωπικού των υπηρεσιών της Προεδρίας της Δημοκρατίας. Σύμφωνα με το άρθρο 88 παρ. 1 του Συντάγματος, οι δικαστικοί λειτουργοί διορίζονται με προεδρικό διάταγμα από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ενώ στις διοικητικές – εκτελεστικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας συγκαταλέγεται τόσο η αρχηγία των ένοπλων δυνάμεων όσο και η απονομή των βαθμών σε όσους υπηρετούν σε αυτές, σύμφωνα με το άρθρο 45 του Συντάγματος. Το άρθρο 45 του Συντάγματος ωστόσο, διευκρινίζει ότι τη διοίκηση των ένοπλων δυνάμεων την ασκεί η Κυβέρνηση. Ο λόγος για τον οποίο γίνεται ευθέως αυτή η διευκρίνιση από το Σύνταγμα, δηλαδή ότι οι ένοπλες δυνάμεις ελέγχονται από την εκάστοτε κυβέρνηση, γίνεται για να αποφευχθεί αυτό που έχει συμβεί πολλές φορές στο παρελθόν, δηλαδή οι ένοπλες δυνάμεις να δρουν αυθαίρετα επί του κοινωνικού γίνεσθαι, και χωρίς να μπορεί να «εισχωρήσει» κανείς στη λήψη αποφάσεων³⁸. Ως εκ τούτου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατά τις επιταγές του ισχύοντος Συντάγματος, δύναται να ενημερώνεται για τα θέματα των ένοπλων δυνάμεων, ωστόσο την αποφασιστική αρμοδιότητα διοίκησης των ένοπλων δυνάμεων την έχει η κυβέρνηση, μέσω του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και των αρμοδίων συλλογικών οργάνων, όπως το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (Κ.Υ.Σ.Ε.Α.).

³⁸Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 404

3.3.3 – *Αρμοδιότητες σχετικές με τη δικαστική εξουσία.*

Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 1 του Συντάγματος είναι κατόπιν προτάσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης και γνώμη του συμβουλίου που συγκροτείται κατά πλειοψηφία από δικαστικούς λειτουργούς να χαρίζει, μετατρέπει ή μετριάξει τις ποινές που επιβάλλουν τα δικαστήρια, καθώς και να αίρει κάθε είδους νόμιμες συνέπειες ποινών που έχουν επιβληθεί και εκτιθεί. Η απονομή χάριτος ισοδυναμεί λειτουργικά με ατομικό νόμο, ο οποίος επιτάσσει την παύση της εκτέλεσης ή την μετατροπή ή τον μετριασμό ή και την άρση των νόμιμων συνεπειών της ποινής. Στην ουσία δεν προσβάλλει την επιβληθείσα καταδικαστική απόφαση και η διαδικασία με την οποία απονέμεται δεν αποτελεί επανεκδίκαση της υπόθεσης για να γίνει λόγος για άσκηση δικαστικής εξουσίας³⁹.

Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 2 του Συντάγματος ορίζεται ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μόνο με τη συγκατάθεση της Βουλής, έχει το δικαίωμα να απονέμει χάρη σε Υπουργό που καταδικάστηκε κατά το άρθρο 86. Παρατηρείται λοιπόν, ότι στην ειδικότερη παράγραφο 2, σε σχέση με την παράγραφο 1, αποφασιστική αρμοδιότητα έχει η Βουλή και όχι η πρωτοβουλία του αρχηγού του κράτους ή του Υπουργού Δικαιοσύνης⁴⁰.

3.3.4 – *Οι ρυθμιστικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.*

Σύμφωνα με το άρθρο 36 του Συντάγματος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, με τήρηση οπωσδήποτε των ορισμών του άρθρου 35 παρ. 1 (προσυπογραφή αρμοδίου υπουργού σε κάθε πράξη του), εκπροσωπεί διεθνώς το κράτος, κηρύσσει πόλεμο, συνομολογεί συνθήκες ειρήνης, συμμαχίας, οικονομικής συνεργασίας και συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις και τις ανακοινώνει στη Βουλή όταν το συμφέρον και η ασφάλεια του κράτους το επιτρέπουν. Η αρμοδιότητα είναι τυπική και ασκείται ουσιαστικά από την Κυβέρνηση, χωρίς η δράση του Προέδρου της Δημοκρατίας να συνεπάγεται ουσιαστική συμμετοχή στη χάραξη και άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του ως διεθνούς

Ibid, σελ. 402

⁴⁰Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Γνωμοδότηση, ΤοΣ 1992, 279 επ. Contra η Γνωμοδότηση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής, ΤοΣ 1992, σελ. 273 επ.

παραστάτη, χορηγεί διαπιστευτήρια γράμματα στους διπλωματικούς αντιπροσώπους της χώρας στα ξένα κράτη και δέχεται τα διαπιστευτήρια γράμματα των ξένων διπλωματικών αντιπροσώπων.

Το άρθρο 37 παρ. 1 του Συντάγματος καθορίζει ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, διορίζει τον Πρωθυπουργό και με πρόταση του, διορίζει και παύει τα λοιπά μέλη της κυβέρνησης και τους Υφυπουργούς.

Επιπλέον, ο ρυθμιστικός του ρόλος επιβάλλει, σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ. 2, 3 και 4, εάν δεν διαπιστωθεί η δυνατότητα κυβέρνησης με αυτοδυναμία, να παρέχει διερευνητική εντολή αρχικά στον αρχηγό του κόμματος που διαθέτει τη σχετική πλειοψηφία και εάν δεν διαπιστωθεί δυνατότητα σχηματισμού κυβέρνησης στη συνέχεια δίνει αυτή την εντολή αυτή στον αρχηγό του δεύτερου κόμματος και κατόπιν του τρίτου σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμματος. Κάθε διερευνητική εντολή διαρκεί για τρεις ημέρες. Αν οι διερευνητικές εντολές δεν τελεσφορήσουν, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καλεί τους αρχηγούς των κομμάτων και, αν επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, επιδιώκει το σχηματισμό της κυβέρνησης από όλα τα κόμματα της Βουλής για τη διενέργεια εκλογών και σε περίπτωση αποτυχίας αναθέτει στον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου το σχηματισμό κυβέρνησης, όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής, για να διενεργήσει εκλογές, και διαλύει τη Βουλή. Σύμφωνα με την παρ. 4 εδ. β' του άρθρου 37 του Συντάγματος η πρόταση για την ανάθεση εντολής γίνεται μέσα σε τρεις μέρες από την ημέρα που ο πρόεδρος της Βουλής ή ο αναπληρωτής του ανακοινώνει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη δύναμη των κομμάτων στη Βουλή και η ανακοίνωση αυτή γίνεται πριν από κάθε ανάθεση εντολής.

Σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ. 1 του Συντάγματος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απαλλάσσει την κυβέρνηση από τα καθήκοντα της, εάν αυτή παραιτηθεί, καθώς και αν η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της προς αυτήν.

Επίσης, με το άρθρο 40 παρ. 1 του Συντάγματος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι επιφορτισμένος με τη σύγκληση της Βουλής τακτικά μια φορά το χρόνο και έκτακτα όταν αυτός το κρίνει για εύλογους λόγους, ενώ με την παράγραφο 2 του προαναφερόμενου άρθρου δύναται να αναστείλει τις εργασίες της βουλευτικής περιόδου, είτε αναβάλλοντας την έναρξη της είτε διακόπτοντας την εξακολούθησή τους.

Περαιτέρω, βάσει του άρθρου 41 παρ. 1 του Συντάγματος, δύναται να διαλύσει τη Βουλή εάν έχουν παραιτηθεί ή καταψηφιστεί από αυτήν δύο κυβερνήσεις και η σύνθεση της δεν εξασφαλίζει κυβερνητική σταθερότητα. Περίπτωση διάλυσης της Βουλής προβλέπεται και από την παράγραφο 2 του άρθρου 41, κατά την οποία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, διαλύει την Βουλή με πρόταση της κυβέρνησης που έχει λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, με σκοπό την ανανέωση της λαϊκής εντολής προκειμένου να αντιμετωπιστεί εθνικό θέμα εξαιρετικής σημασίας.

Τέλος στις ρυθμιστικές αρμοδιότητες του Προέδρου συγκαταλέγεται η δυνατότητα που του παρέχει το άρθρο 44 παρ. 3 του Συντάγματος, σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις να απευθύνει διαγγέλματα προς τον Λαό, μετά από σύμφωνη γνώμη του Προέδρου της Κυβέρνησης. Τα διαγγέλματα αυτά πρέπει να προσυπογράφονται από τον Πρωθυπουργό και να δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

3.3.5 – Οι αρμοδιότητες σχετικά με την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας

Κατά την αναθεώρηση του 1986, σύμφωνα με το άρθρο 48 του Συντάγματος, η αρμοδιότητα κήρυξης της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας ανήκει πλέον στη Βουλή και όχι στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας σύμφωνα με το προϊσχύσαν Σύνταγμα. Η λήψη της απόφασης για κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας πρέπει να ληφθεί με αυξημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών, σε μία μόνο συνεδρίαση, σύμφωνα με το άρθρο 48 παρ. 6 του Συντάγματος, κατόπιν προτάσεως της Κυβέρνησης και εφόσον συντρέχουν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις που προβλέπει περιοριστικά το άρθρο 48 παρ. 1 του Συντάγματος. Η ίδια η απόφαση οφείλει να ορίζει τη διάρκεια ισχύος των έκτακτων μέτρων και η οποία δεν μπορεί να υπερβεί τις δεκαπέντε ημέρες.

Μέσα σε αυτό το αυστηρό διαδικαστικό και ουσιαστικό πλαίσιο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει διατηρήσει και μετά την αναθεώρηση του 1986 μόνο την αρμοδιότητα να δημοσιεύει τη σχετική απόφαση της Βουλής στην Εφημερίδα της

Κυβερνήσεως και να προβαίνει στον έλεγχο της συνδρομής των διαδικαστικών προϋποθέσεων, δηλαδή σε έλεγχο νομιμότητας⁴¹.

3.4 – Η περιορισμένη ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας

Στο κεφάλαιο αυτό, στο οποίο έχουν αναλυθεί ανά κατηγορίες, οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, όπως αυτές απορρέουν από το ελληνικό Σύνταγμα, σκόπιμο είναι να γίνει αναφορά και στην ευθύνη που συνάγεται η άσκηση του προεδρικού αξιώματος και των πράξεων που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του.

Το άρθρο 49 παρ. 1 του Συντάγματος αναφέρει ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν φέρει ευθύνη οπωσδήποτε για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του, παρά μόνο για έσχατη προδοσία ή παραβίαση, με πρόθεση του Συντάγματος. Συνεπώς, καθιερώνεται το ανεύθυνο του Προέδρου της Δημοκρατίας, άλλως η απαλλαγή του από κάθε ευθύνη σχετικά με τις πράξεις του, συνέπεια του γεγονότος ότι οι περισσότερες αρμοδιότητες του είναι απλώς τυπικές, ονομαστικές⁴². Το παραπάνω ενισχύεται από το ότι κάθε πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας για να είναι έγκυρη και υποστατή πρέπει να έχει προσυπογραφεί από τον αρμόδιο Υπουργό, σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 1 του Συντάγματος.

Εξαίρεση του ανεύθυνου του Προέδρου της Δημοκρατίας, υπάρχει σε περίπτωση έσχατης προδοσίας όπως εγγράφεται στο άρθρο 2 παρ. 2 Ν. 265/1976 ή της παραβίασης, με πρόθεση του Συντάγματος σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 3 Ν. 265/1976. Όσον αφορά την έσχατη προδοσία, νοείται η χρησιμοποίηση του προεδρικού αξιώματος και των συνταγματικών αρμοδιοτήτων του για την κατάλυση ή τη μεταβολή δια της βίας του πολιτεύματος και προβλέπεται ισόβια ή πρόσκαιρη κάθειρξη, έκπτωση από το αξίωμα και ισόβια ή πρόσκαιρη αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 Ν. 265/1976. Παραβίαση εκ προθέσεως του Συντάγματος νοείται κάθε έκδοση πράξης ή άλλη ενέργεια ή παράλειψη αντίθετη σε διάταξη του Συντάγματος, υπό την προϋπόθεση ότι έγινε με πρόθεση και είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της εύρυθμης λειτουργίας του

⁴¹Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2008, σελ. 603 επ.

⁴²Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 388

πολιτεύματος⁴³. Η ποινή που προβλέπεται από τη διατύπωση του άρθρου 3 παρ. 2 Ν. 265/1976 είναι η έκπτωση από το προεδρικό αξίωμα και στέρηση από δύο έως δέκα χρόνια των πολιτικών δικαιωμάτων του.

Η παράγραφος 2 του άρθρου 49, επιτάσσει ότι η πρόταση για κατηγορία και η παραπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη πρέπει να υποβληθεί στη Βουλή υπογεγραμμένη από το ένα τρίτο των βουλευτών και γίνεται αποδεκτή με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της. Παρατηρείται λοιπόν, η αυξημένη πλειοψηφία που θέτει το Σύνταγμα για παραπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη, γεγονός που μόνο ως εγγυητικό υπέρ του μπορεί να νοηθεί.

Εάν παραπεμφθεί σε δίκη, αρμόδιο για την εκδίκαση της υπόθεσης του θα είναι το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 86 του Συντάγματος, ενώ η παράγραφος 4 του οικείου άρθρου ορίζει την αποχή του Προέδρου της Δημοκρατίας από την άσκηση των καθηκόντων του σε περίπτωση παραπομπής του σε δικαστήριο για τα προαναφερόμενα αδικήματα.

Τέλος το εδάφιο β' της παραγράφου 1 του άρθρου 49 του Συντάγματος, ορίζει ότι για πράξεις που δεν σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων του, η ποινική δίωξη αναστέλλεται έως ότου λήξει η θητεία του.

⁴³Ibid.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1 – Οι τροποποιήσεις που επέφερε η Αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος, που έλαβε χώρα το 1986, ήταν απότοκος εκτενών νομικών και πολιτικών συζητήσεων, σχετικά με το θέμα της έκτασης των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Ένας, εκ των πρωταρχικών, στόχος της αναθεώρησης του Συντάγματος που το 1986, αφορούσε τη μείωση των αρμοδιοτήτων και τον περιορισμό του πολιτικού ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας, κάτι το οποίο επιτεύχθηκε, όπως θα αναλυθεί εκτενώς στη συνέχεια⁴⁴.

Με μία απλή ανάγνωση, εύκολα επισημαίνει κανείς ότι το Σύνταγμα του 1975 απένειμε αυξημένες αρμοδιότητες στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που έχουν χαρακτηριστεί ως «υπερεξουσίες», με αποτέλεσμα η δράση του να έχει άμεσο αντίκτυπο στον ελληνικό πολιτικό βίο και να είναι μία υπολογίσιμη μορφή εξουσίας έναντι της Κυβέρνησης και της Βουλής. Εν αντιθέσει, με την αναθεώρηση του 1986, αφαιρέθηκαν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας πολλές από τις αρμοδιότητες που του είχαν απονεμηθεί με το Σύνταγμα του 1975. Ο περιορισμός των αρμοδιοτήτων του αρχηγού του κράτους στην αναθεώρηση του Συντάγματος έγινε είτε άμεσα με την κατάργηση των αρμοδιοτήτων του που σχετίζονταν ευθέως με την Κυβέρνηση και τη Βουλή είτε έμμεσα με την αφαίρεση ή τον περιορισμό αυτών των αρμοδιοτήτων οι οποίες με τρόπο έμμεσο συνδέονται με την Κυβέρνηση και τη Βουλή⁴⁵.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας σύμφωνα με το άρθρο 30 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος του 1975 θεωρείτο ρυθμιστής του πολιτεύματος. Όπως θα αναφερθεί εκτενώς στο οικείο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, κάτι τέτοιο σημαίνει ότι έργο του είναι να παρεμβαίνει και να διαμεσολαβεί μεταξύ Κυβέρνησης, Βουλής και Λαού, όταν αυτές διαταράσσονται, αποσκοπώντας στην ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος. Από την εποχή όμως, που τα πολιτικά κόμματα κατείχαν δεσπόζουσα θέση στον πολιτικό βίο, ο ρόλος του ως ρυθμιστής αναφερόταν στη διαμεσολάβηση του μεταξύ της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας με στόχο την εξασφάλιση μιας γενικότερης ευημερίας που θα είχε ως αποτέλεσμα την εύρυθμη λειτουργία των

⁴⁴Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Συνταγματική αναθεώρηση του 1986, ό.π., σελ. 8-29

⁴⁵Ibid, σελ. 30

θεσμών αυτής της χώρας. Πέραν όμως της γενικής και άτυπης αρμοδιότητας που απένειμε το άρθρο 30 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος του 1975, πλήθος άλλων αρμοδιοτήτων που του απονέμονταν μέσω διατάξεων περιορίστηκαν έως και καταργήθηκαν.

Κατ' αρχάς το Σύνταγμα του 1975, εισήγαγε για πρώτη φορά στην ελληνική συνταγματική ιστορία, αποκλίσεις από την αρχή της υπουργικής προσηγογραφίας, που διέπει την άσκηση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η αναθεώρηση του 1986 ενσωμάτωσε τις αποκλίσεις που εισήχθησαν με το Σύνταγμα του 1975, επιφέροντας με τη σειρά της μια σειρά από τροποποιήσεις⁴⁶. Τροποποιήθηκε η διάταξη του άρθρου 35 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση απαλλαγής της Κυβέρνησης από τα καθήκοντα της σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ. 1 του Συντάγματος, το οικείο διάταγμα δεν προσηγογράφεται από τον νέο Πρωθυπουργό, όπως προβλεπόταν από το Σύνταγμα του 1975, αλλά υπογράφεται μόνο από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Επίσης, προβλέφθηκε με το Σύνταγμα του 1986 ότι δεν απαιτείται πλέον προσηγογραφία για τη διάλυση της Βουλής εκ μέρους του Προέδρου της Δημοκρατίας στις μεν περιπτώσεις των άρθρων 32 παρ. 4 και 41 παρ. 1 του Συντάγματος αν αρνείται να την προσηγογράψει ο Πρωθυπουργός και στη περίπτωση του άρθρου 53 παρ. 1 του Συντάγματος αν αρνείται να την προσηγογράψει το Υπουργικό Συμβούλιο.

Μία άλλη αλλαγή που επήλθε με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986 αφορούσε τον διορισμό του Πρωθυπουργού. Συγκεκριμένα το Σύνταγμα του 1975 καθιέρωσε την κοινοβουλευτική «αρχή της δεδηλωμένης» ορίζοντας διά του άρθρου 37 παρ. 2 του Συντάγματος, ότι Πρωθυπουργός διορίζεται ο αρχηγός του διαθέτοντος την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών στη Βουλή κόμματος και καθιστώντας έτσι δέσμια τη σχετική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας. Στην περίπτωση όμως, που κανένα κόμμα δεν διέθετε την απόλυτη πλειοψηφία και οι διερευνητικές εντολές απέβαιναν άκαρπες, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είχε τη δυνατότητα να αγνοήσει τους διαμορφωμένους πολιτικούς σχηματισμούς και να διορίσει Πρωθυπουργό μέλος της Βουλής που θα μπορούσε κατά την κρίση του να τύχει ψήφου εμπιστοσύνης της Βουλής. Στο ίδιο πρόσωπο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορούσε να παρέχει σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ. 4 του Συντάγματος το δικαίωμα διαλύσεως της Βουλής προς διεξαγωγή εκλογών.

⁴⁶Ibid, σελ. 31

Εν αντιθέσει, με το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1986, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει πλέον την απόλυτη ελευθερία επιλογής Πρωθυπουργού, μη παρέχοντας του το δικαίωμα να αναμειγνύεται στη λειτουργία των κομμάτων, καθώς δεν μπορεί πλέον να αποδώσει το χρίσμα στον πολιτικό ηγέτη της χώρας⁴⁷.

Ο τρόπος κατά τον οποίο ρυθμίστηκε κατ' άρθρο 37 του Συντάγματος η διαδικασία σχηματισμού της Κυβέρνησης, μας καθιστά σαφές ότι ο νομοθέτης επιρρίπτει πλέον όλο το βάρος και την αποκλειστική ευθύνη στα πολιτικά κόμματα, κάτι απολύτως σύμφωνο με τη λειτουργία του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος που συνδέεται άρρηκτα με το θεσμό των πολιτικών κομμάτων. Απώλεσε με λίγα λόγια κάθε αρμοδιότητα ο άρχων του κράτους, με ολική μετατόπιση της ευθύνης του στα πολιτικά κόμματα.

Πέραν τούτων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας με το αναθεωρημένο Σύνταγμα δεν δικαιούται πλέον παύει την Κυβέρνηση. Παρατηρείται λοιπόν η κατάργηση μιας υπερεξουσίας του Προέδρου της Δημοκρατίας. Με το Σύνταγμα του 1975 παρεχόταν η «υπερεξουσία» στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να παύει Κυβέρνηση πλειοψηφίας, δηλαδή Κυβέρνηση που απολάμβανε την εμπιστοσύνη της Βουλής. Κατά κάποιον τρόπο παρεχόταν στον αρχηγό του Κράτους η δυνατότητα να ελέγχει την Κυβέρνηση και την πολιτική που χάρασσε. Με λίγα λόγια η Κυβέρνηση χρειαζόταν την εμπιστοσύνη όχι μόνο της Βουλής αλλά και του Προέδρου της Δημοκρατίας προκειμένου να συνεχίσει την άσκηση του κυβερνητικού της έργου. Η κατάργηση της διάταξης του άρθρου 38 παρ. 2, θεωρείται μια θετική εισφορά της αναθεώρησης του Συντάγματος.

Καταργήθηκε επίσης το Συμβούλιο της Δημοκρατίας, ένας θεσμός που προβλεπόταν από το άρθρο 39 του Συντάγματος του 1975, κάτι αυτονόητο ιδίως μετά την κατάργηση αποφασιστικών αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, διότι αυτό το συμβουλευτικό όργανο κατέστη περιττό και επίσης επρόκειτο για ένα σώμα το οποίο δεν προβλεπόταν από το Σύνταγμα⁴⁸.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος επέφερε ουσιώδεις αλλαγές και στις σχέσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας και της Βουλής. Η κυριότερη αλλαγή αφορούσε στις περιπτώσεις διάλυσης της Βουλής από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, επρόκειτο δηλαδή για ουσιαστική αρμοδιότητα του. Το Σύνταγμα του 1975 ανέθετε στον

⁴⁷ Ibid, σελ. 36

⁴⁸ Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Η Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά κυβερνητικό σχέδιο του Συντάγματος, Νομικό Βήμα 1975, τεύχος 5^{ov}, έτος 23ον, σελ. 601

Πρόεδρο της Δημοκρατίας την αρμοδιότητα να διαλύει τη Βουλή με δική του Πρωτοβουλία χωρίς υπουργική προσυπογραφή σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 2 εδ. ε' σε δύο περιπτώσεις: α) εάν η Βουλή βρισκόταν σε προφανή δυσαρμονία προς το λαϊκό αίσθημα και β) εάν η σύνθεση της Βουλής δεν εξασφάλιζε κυβερνητική σταθερότητα. Κατ' αυτή την αρμοδιότητα του ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, μόνος του, εκτιμώντας ελεύθερα και ανέλεγκτα, με κίνδυνο αυθαιρεσίας, μπορούσε να αποφασίσει για την διάλυση της Βουλής. Κάτι τέτοιο πολύ εύκολα γίνεται αντιληπτό αν σταθούμε λίγο στις δυο περιπτώσεις διαλύσεως της Βουλής. Αρχικά διαφαίνεται από τις δύο περιπτώσεις διάλυσης της Βουλής που προβλέπονταν, ότι έννοιες όπως «προφανή», «δυσαρμονία», «σταθερότητα», κρίνονται ως αόριστες με αποτέλεσμα να είναι πολύ δύσκολος ο εντοπισμός της στοιχειοθέτησης και ερμηνείας αυτών. Σε αυτήν την περίπτωση, ο εκάστοτε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ερμηνεύοντας τις προαναφερθείσες έννοιες κατά το δοκούν, χωρίς δυνατότητα ελέγχου και εξυπηρετώντας πολύ πιθανόν άλλα συμφέροντα από αυτά της προάσπισης της λαϊκής βούλησης, θα κατέφευγε σε τέτοιες ακραίες λύσεις, που ως μόνο και σίγουρο αποτέλεσμα θα είχαν την δυσλειτουργία του πολιτεύματος. Ως εκ τούτου, αφαιρέθηκε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας η δυνατότητα διάλυσης της Βουλής, που μετά την αναθεώρηση του επαφίεται αποκλειστικά στη Βουλή.

Επιπροσθέτως, η αναθεώρηση του Συντάγματος του 1986 κατήργησε την αρμοδιότητα κύρωσης νόμων που προβλεπόταν από το άρθρο 42 παρ. 1 του Συντάγματος. Το Σύνταγμα του 1975 είχε καταστήσει, όπως και τα μοναρχικά πολιτεύματα, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας νομοθετικό παράγοντα, ισότιμο με τη Βουλή, για την από κοινού άσκηση της εξουσίας. Η έννοια της κύρωσης, είχε το νόημα της συγκατάθεσης που παρείχε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, θέτοντας την υπογραφή του στο κείμενο του νομοσχεδίου, ή της πρότασης νόμου που ψηφίσθηκε από τη Βουλή για να καταστεί αυτό νόμος. Με την κύρωση, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ασκούσε ουσιαστικά έλεγχο σκοπιμότητας των περιεχομένων των νομοθετικών ρυθμίσεων και σε περίπτωση διαφωνίας του, είχε το δικαίωμα να αρνηθεί την κύρωση. Πλέον ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρμόδιος για την έκδοση και τη δημοσίευση των νόμων σύμφωνα με το άρθρο 42 παρ. 1 του Συντάγματος. Μετά την έκδοση, βεβαιώνει ότι ο νόμος ψηφίσθηκε σύμφωνα με την προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία, δηλαδή ασκεί έλεγχο νομιμότητας, έλεγχο των εσωτερικών τυπικών στοιχείων του νόμου, που δεν μπορούν να ασκήσουν

τα δικαστήρια, τα οποία περιορίζονται μόνο στον έλεγχο του περιεχομένου των νόμων, σύμφωνα με το άρθρο 94 παρ. 4 του Συντάγματος.

Ωστόσο, σε περίπτωση παραβίασης αυτών των διαδικασιών δύναται να αναπέμψει στη Βουλή νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που έχει ψηφισθεί απ' αυτήν. Έτσι, η αναθεώρηση του Συντάγματος του 1986 δεν έθιξε την προεδρική αρμοδιότητα της αναπομπής που ασκείται μάλιστα χωρίς υπουργική προσυπογραφή, σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 2 εδ. δ' του Συντάγματος.

Στο πλαίσιο της μέριμνας του νομοθέτη να περιορίσει τις νομοθετικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, εντάσσεται και η κατάργηση της παραγράφου 3 του άρθρου 43 του Συντάγματος. Με τη διάταξη αυτή είχε δοθεί στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας η δυνατότητα να εκδίδει, άνευ υπουργικής προσυπογραφής «οργανωτικά διατάγματα», που σχετίζονταν με τη ρύθμιση θεμάτων που ανάγονται στην εσωτερική οργάνωση και λειτουργία των υπηρεσιών του κράτους και των δημοσίων οργανισμών⁴⁹.

Συναφής είναι και η τροποποίηση του άρθρου 47 παρ. 3 του Συντάγματος του 1975 που αναφέρεται στη χορήγηση αμνηστίας. Κατά την προαναφερθείσα διάταξη η αμνηστία είναι ουσιαστικά νομοθετική πράξη από τη στιγμή που αποτελεί οριστική αναστολή της εφαρμογής του ποινικού νόμου και επιφέρει άρση του αξιοποίνου, παρεχόταν λοιπόν μόνο για πολιτικά εγκλήματα με προεδρικό διάταγμα που εκδιδόταν με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Με λίγα λόγια επρόκειτο για τυπική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας που άνηκε ωστόσο στην Κυβέρνηση. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος η αμνηστία χορηγείται για πολιτικά εγκλήματα, με νόμο που ψηφίζεται από την ολομέλεια της Βουλής και μάλιστα με την αυξημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Η αξία της αλλαγής έγκειται, ότι λόγω της πολιτικής σοβαρότητας που φέρει το θέμα της χορήγησης αμνηστίας, απαιτείται ευρύτερη συναίνεση, συμπαρατάξη και ενός τμήματος της αντιπολίτευσης. Επομένως, παρατηρείται μια ακόμη θετική αλλαγή του Συντάγματος.

Συνταγματική τροποποίηση υπήρξε και στο άρθρο 48 του Συντάγματος σχετικά με το θεσμό της κήρυξης της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας. Η αλλαγή αφορούσε δύο σημεία και συγκεκριμένα στα κρατικά όργανα που είναι αρμόδια να λάβουν τη σχετική πρωτοβουλία και απόφαση και στις ουσιαστικές προϋποθέσεις

⁴⁹Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Συνταγματική αναθεώρηση του 1986, ό.π., σελ. 68

που πρέπει να συντρέχουν για την κήρυξη της λεγόμενης κατάστασης πολιορκίας, η οποία συνίσταται στην αναστολή ισχύος των διατάξεων του Συντάγματος και στην επιβολή του στρατιωτικού νόμου.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1975, τόσο η πρωτοβουλία όσο και η απόφαση για την κήρυξη πολιορκίας ανήκαν στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας είτε με την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού είτε με την προσυπογραφή του Υπουργικού Συμβουλίου. Δεν έχει χαρακτηριστεί αδίκως ως μια εν δυνάμει «προσωρινή προεδρική δικτατορία⁵⁰». Με την αναθεώρηση του 1986 η πρωτοβουλία για την κήρυξη πολιορκίας μεταβιβάστηκε στην Κυβέρνηση, η δε απόφαση μεταβιβάστηκε τυπικά στην Βουλή αλλά ουσιαστικά στην Κυβέρνηση.

Επίσης με το νέο άρθρο 48 του αναθεωρημένου Συντάγματος του 1986, η κήρυξη πολιορκίας λαμβάνει χώρα με απόφαση της Βουλής υπό την προϋπόθεση της αυξημένης πλειοψηφίας των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών της Βουλής, δηλαδή εκατόν ογδόντα (180) εκ των τριακοσίων (300) βουλευτικών εδρών. Από το παραπάνω ευκόλως συνάγεται ότι ο νομοθέτης επιδίωκε να συνταχθεί και ένα τμήμα της αντιπολίτευσης με την πλευρά της Κυβέρνησης έτσι ώστε να αποφευχθούν αυθαιρεσίες του κυβερνώντος κόμματος. Την απόφαση της Βουλής δημοσιεύει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Επιπροσθέτως, ένα ακόμη θετικό στοιχείο της αναθεώρησης του Συντάγματος είναι η νέα διατύπωση του άρθρου 48 παρ. 5 του Συντάγματος, βάσει της οποίας επιτρέπεται η έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, σε περιπτώσεις κατεπειγουσών καταστάσεων και για την αμεσότερη αποκατάσταση της λειτουργίας των συνταγματικών θεσμών, κατόπιν προτάσεως της Κυβέρνησης. Καταργήθηκε δηλαδή η λήψη μέτρων νομοθετικής φύσεως με αποκλειστική πρωτοβουλία του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Μια ακόμη αλλαγή που έφερε η αναθεώρηση του 1975 σχετίζεται με το άρθρο 44 παρ. 2 του Συντάγματος, με τη διενέργεια δηλαδή δημοψηφίσματος. Με το Σύνταγμα του 1975 η πρωτοβουλία και η απόφαση διεξαγωγής του δημοψηφίσματος άνηκε αποκλειστικά στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας⁵¹. Ωστόσο, με τη συνταγματική αναθεώρηση καταργήθηκε η δυνατότητα – υπερεξουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας να προσφεύγει στη λαϊκή ετυμηγορία με τη συγκατάθεση ή ακόμα και

⁵⁰Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά κυβερνητικό σχέδιο του Συντάγματος, ό.π., σελ. 620

⁵¹Π. ΠΑΡΑΡΑΣ, Το Δημοψήφισμα κατά το άρθρο 44 παρ. 2 του Συντάγματος, Αθήνα, 1976, σελ. 322

με την άρνηση της εκάστοτε Κυβέρνησης. Ως εκ τούτου με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986 το «προεδρικό» δημοψήφισμα μεταβλήθηκε σε «κυβερνητικό» και έτσι ο αρχηγός του κράτους δεν διέθετε πλέον καμιά διακριτική ευχέρεια αλλά αντιθέτως υποχρεούται να συμφωνήσει με την προτεινόμενη προκήρυξη δημοψηφίσματος, τη διεξαγωγή του οποίου προτείνει η Βουλή με απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, που γίνεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Συνεπώς, πλέον, η πρωτοβουλία και η απόφαση διεξαγωγής δημοψηφίσματος, σε ολοκληρωτικό βαθμό, επαφίεται στην Κυβέρνηση⁵².

Πέραν ωστόσο του δημοψηφίσματος και η αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας να απευθύνει διαγγέλματα μεταβιβάστηκε ουσιαστικά στον Πρωθυπουργό. Σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 3 του Συντάγματος του 1975, η αρμοδιότητα αυτή άνηκε αποκλειστικά στο αρχηγό του κράτους και η άσκηση της δεν απαιτούσε υπουργική προσυπογραφή. Βάσει της αναθεωρημένης διάταξης ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί σε εξαιρετικές περιστάσεις να απευθύνει διαγγέλματα προς το Λαό με τη σύμφωνη γνώμη του Προέδρου της Κυβέρνησης. Συμπερασματικά όπως και το δημοψήφισμα, έτσι και το διάγγελμα από «προεδρικό» μετατράπηκε σε «κυβερνητικό».

Καίρια αλλαγή της αναθεώρησης του 1986 αποτέλεσε και η μετατροπή της μυστικής ψηφοφορίας που προβλεπόταν για την ανάδειξη του Προέδρου της Δημοκρατίας σε ονομαστική – φανερή ψηφοφορία. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίστηκε η διαφάνεια των διαδικασιών παρά το γεγονός ότι ενδέχεται να εντείνεται η εξάρτηση των Βουλευτών από τις κομματικές ηγεσίες, μέσω του ελέγχου πλέον της ψήφου των βουλευτών, η οποία σπάνια αποκλίνει από την κατευθυντήρια γραμμή που ορίζει ο κάθε κομματικός σχηματισμός που λαμβάνει μέρος στην ψηφοφορία ανάδειξης του αρχηγού του κράτους⁵³.

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι, το αναθεωρημένο πλέον Σύνταγμα δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως με παραγγελία και με την υπογραφή του Προέδρου της Βουλής και όχι του Προέδρου της Δημοκρατίας. Αυτό, βέβαια, ενισχύει και έρχεται ως επιστέγασμα της αντίληψης που υπήρχε για υποβάθμιση του ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας.

⁵²Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Συνταγματική αναθεώρηση του 1986, ό.π., σελ. 90 επ.

⁵³Ibid, σελ. 95

4.2 – Συμπεράσματα σχετικά με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986.

Μέσω της συνταγματικής αναθεώρησης του 1986, παρατηρήθηκε η γενική τάση μεταφοράς αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας στην κυβερνητική πλειοψηφία. Κρίσιμο είναι να αποτυπώσουμε και το πολιτικό προσκήνιο εκείνης της εποχής, το οποίο συνέβαλε καθοριστικά στις αλλαγές που επήλθαν.

Το 1980 εκλέχθηκε στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ενώ το 1981 στις βουλευτικές εκλογές επικράτησε το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΠΑΣΟΚ). Τον Μάρτιο του 1985 και ενώ υπήρχε γενικότερα η εντύπωση ότι η Κυβέρνηση Παπανδρέου θα υποστήριζε τη επανεκλογή του Κωνσταντίνου Καραμανλή, στη θέση του προεδρικού αξιώματος, ο Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου ανακοίνωσε ότι επίκειται υποβολή πρότασης αναθεώρησης του Συντάγματος, που θα αποσκοπούσε στον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας και ότι θα υποστηριχθεί η εκλογή του Χρήστου Σαρτζετάκη για τη θέση αυτή.

Η κίνηση αυτή από πλευράς Κυβέρνησης, είχε τη θετική συγκατάθεση και αποδοχή τόσο της Βουλής, αν αντιληφθεί κανείς και τη στήριξη του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδος (ΚΚΕ) για την αναθεώρηση του Συντάγματος όσο και του Λαού, από τη στιγμή που το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΠΑΣΟΚ) επανεκλέχθηκε ως πρώτο κυβερνών κόμμα στις βουλευτικές εκλογές που διενεργήθηκαν τον Ιούνιο του 1985. Η αναθεώρηση του Συντάγματος ολοκληρώθηκε τον Μάρτιο του 1986, το οποίο ψήφισε η Στ' Αναθεωρητική Βουλή. Μια αναθεώρηση που επέφερε αλλαγές, καταργώντας πλήθος εξουσιών και αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, ως αναλυτικώς εκθέσαμε ανωτέρω. Θα πρέπει να επισημανθεί, ότι στην πραγματικότητα η αναθεώρηση του 1986, επί της ουσίας ολοκλήρωσε τη διαδικασία η οποία είχε ξεκινήσει με το 1975.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος, αντιμετώπισε όμως και επικρίσεις τόσο από την αντιπολίτευση του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας όσο και από πλήθος συνταγματολόγων. Χαρακτηριστικό δε, ότι το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας δεν συμμετείχε στην τελική ψηφοφορία ως ένδειξη διαμαρτυρίας.

Ωστόσο, τον Μάρτιο του 1986 ψηφίστηκε από την Στ' Αναθεωρητική Βουλή το νέο Σύνταγμα της Ελλάδος. Ανάμεσα στις κυριότερες τροποποιήσεις του, που σαφώς σχετίζονταν με τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων – υπερεξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας, ήταν η κατάργηση της δυνατότητας του για παύση της

Κυβέρνησης, για διάλυση της Βουλής ένεκα προφανούς δυσαρμονίας προς το λαϊκό αίσθημα, για διενέργεια δημοψηφίσματος, εξαγγελία διαγγελμάτων και για κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας. Επίσης, καθιερώθηκε και ο κανόνας της προσυπογραφής του συνόλου σχεδόν των πράξεων του Προέδρου της Δημοκρατίας από την κυβέρνηση και τους αρμόδιους Υπουργούς.

Μείζον θέμα στην συνταγματική αναθεώρηση, αποτέλεσε η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά τη διαδικασία ψήφισης του το 1986. Παρόλα αυτά και κατά τη διαδικασία ψήφισης του Συντάγματος του 1975 η θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας αποτέλεσε αμφιλεγόμενο θέμα, διότι ο τότε Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος απέβλεπε ως φάνηκε στην μεταπήδηση του στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, επιθυμούσε να παρέχει τέτοιες αρμοδιότητες στη θέση αυτή, ούτως ώστε να δύναται να ελέγξει τις πολιτικές εξελίξεις. Ωστόσο, αν και το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας είχε εξοπλιστεί με το Σύνταγμα του 1975 με αρμοδιότητες – υπερεξουσίες, τέτοιες ώστε να ελέγχει τις πολιτικές εξελίξεις, όπως ήταν ο έλεγχος νομιμότητας και αναπομπής των νόμων, μια ευθεία παρέμβαση στο νομοθετικό έργο της Βουλής, η απονομή χάριτος και αμνηστίας, ο διορισμός της Κυβέρνησης όπου δεν υπήρχε απόλυτη πλειοψηφία, η διάλυση της Βουλής λόγω δυσαρμονίας με το λαϊκό αίσθημα και η παύση της Κυβέρνησης χωρίς κάποια ιδιαίτερη αιτιολογία, οι εξουσίες αυτές δεν ασκήθηκαν. Τα παραπάνω αποτελούν μερικά από τα όπλα που διέθετε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας για τις επεμβάσεις του στην πολιτική ζωή της χώρας, τα οποία υπό την προεδρία του, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και με κυβερνόν κόμμα το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΠΑΣΟΚ), δεν χρησιμοποίησε. Ως εκ τούτου, η λειτουργία του πολιτεύματος παρέμεινε πρωθυπουργοκεντρική. Υπάρχουν όμως, πλήθος αναφορών της εποχής όπου αναφέρονται σε διαμάχες μεταξύ Κυβέρνησης και Προέδρου της Δημοκρατίας, οι οποίες κατέληξαν όχι στην άσκηση αλλά στην απειλή άσκησης των υπερεξουσιών από πλευράς του.

Ρήξη επήλθε με την αλλαγή στη στάση του κυβερνόντος κόμματος το 1985, τη στήριξη μη κυβερνητικού εκπροσώπου για την προεδρία της Δημοκρατίας (Χρήστο Σαρτζετακή) και της πρότασης για αναθεώρηση του Συντάγματος. Οι εν λόγω επιλογές, παρότι βρέθηκαν αντιμέτωπες με τις απόψεις της αντιπολίτευσης, ιστορικά μπορούμε να τις θεωρήσουμε κατά κάποιον τρόπο δικαιωμένες, καθότι έτυχαν ευρείας αποδοχής του εκλογικού σώματος και έκτοτε ισχύουν ως διατυπώθηκαν τότε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Το ισχύον πολίτευμα στη χώρα ανήκει στην κατηγορία των πολιτευμάτων που ρητά εξαγγέλλουν τη ρυθμιστική αρμοδιότητα του αρχηγού του κράτους. Οι πρωτεργάτες του, που ασπάστηκαν κατά την αναθεωρητική διαδικασία, με το Σύνταγμα του 1975, το πρωτότυπο της μοναρχίας του 1864, όπως αυτό είχε αναθεωρηθεί το 1911 και το 1952, αποσκόπησαν αφενός να μην επαναβεβαιώσουν ρητά με ρητή εξαγγελία τη ρυθμιστική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας, αφού η ανατροπή της κληρονομικής διαδοχής παρέσυρε αυτονόητα και τη ρυθμιστική αρμοδιότητα που περιλαμβάνεται στα προνόμια του μονάρχη ως αξιολογητή του εθνικού συμφέροντος, που κάμπει τη φερόμενη ως υπερισχύουσα θέληση της λαϊκής κυριαρχίας, αφετέρου να δικαιολογήσουν μια σειρά από προνόμια ρυθμιστικού χαρακτήρα που αποδόθηκαν στο εν λόγω αξίωμα⁵⁴.

Ο όρος «ρυθμιστής του πολιτεύματος» θα μπορούσαμε να πούμε, ότι συνδέεται ευθέως με την άσκηση των προεδρικών αρμοδιοτήτων που του απονέμονται, καθώς και ότι η επιλογή του χαρακτηρισμού αυτού, που αποτυπώθηκε στο Σύνταγμα, είναι σκόπιμη και καίρια, ως εξηγείται κατωτέρω. Ο χαρακτηρισμός αυτός, ρίχνει προφανώς το βάρος στις ρυθμιστικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, οι οποίες ωστόσο δεν είναι διάχυτες, αλλά τυποποιούνται στις επιμέρους διατάξεις των άρθρων 35 επ. του Συντάγματος⁵⁵.

Στην τελική διατύπωση του Συντάγματος του 1975, και συγκεκριμένα στο άρθρο 30 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος, ο όρος «εγγυητής» αντικαταστάθηκε από τον όρο «ρυθμιστής του πολιτεύματος», κατόπιν των αντιδράσεων της τότε αντιπολίτευσης. Στην προσπάθεια να ερμηνευθεί η μεταβολή αυτή, η παρούσα εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η έννοια «ρυθμιστής» δεν αποδίδει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μία γενική αρμοδιότητα να διαμεσολαβεί στις σχέσεις μεταξύ Κυβέρνησης – Βουλής και Λαού, ιδίως όταν αυτές διαταράσσονται, η άσκηση της οποίας να γίνεται ατύπως και ποικιλοτρόπως⁵⁶.

Είναι φανερό λοιπόν, η απόσταση μεταξύ του ανώτατου οργάνου, όπου σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα είναι ο λαός, και του ανώτατου άρχοντα, όπως χαρακτηρίζεται από αδράνεια, ο αρχηγός του κράτους, καθώς και η διαφορά που

⁵⁴ Κ. ΖΗΛΕΜΕΝΟΣ, Ο ρυθμιστής του πολιτεύματος, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991, σελ. 57

⁵⁵ Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, 2008, ό.π., σελ. 574

⁵⁶ Α. ΜΑΝΕΣΗΣ, Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986, ό.α., σελ. 30-31

υπάρχει ανάμεσα στον ρυθμιστή του πολιτεύματος και στον εγγυητή του πολιτεύματος, που σύμφωνα με το άρθρο 120 του Συντάγματος είναι επίσης ο Λαός αλλά και ο κάθε Έλληνας πολίτης ανεξάρτητα και ατομικά σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 120 του Συντάγματος⁵⁷.

Ούτως ή άλλως μία τέτοια ερμηνεία θα ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με το αρνητικό τεκμήριο αρμοδιότητας που καθιερώνει το άρθρο 50 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλες αρμοδιότητες παρά μόνο όσες του απονέμουν το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι μ' αυτό⁵⁸. Σε κάθε περίπτωση, η αναφορά στο άρθρο 30 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ρυθμιστής του πολιτεύματος, δεν συνεπάγεται την ανάθεση καμίας περαιτέρω εξουσίας ή αρμοδιότητας πέραν των προβλεπομένων στα επόμενα άρθρα του Συντάγματος, με τον τρόπο και την έκταση που ορίζονται. Εξάλλου, η έννοια του άρθρου 30 παρ. 1 εδ. α του Συντάγματος είναι αρνητική⁵⁹, δηλαδή ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, οφείλει να οριοθετεί το έργο του, με βασικό στόχο τη διασφάλιση της κυβερνητικής σταθερότητας⁶⁰ και σαφέστατα να μην αποκλίνει από αυτήν, απότοκος της οποίας αποτελεί η προάσπιση των λαϊκών συμφερόντων.

Αυτονόητο δε είναι ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν θα πρέπει να είναι ταυτισμένος με καμία κομματική – ιδεολογική κατεύθυνση, ούτε να τάσσεται φανερά έστω και με ψήγματα, ενδείξεις προτίμησης υπέρ κάποιου κομματικού σχηματισμού. Ούτως ή άλλως, σύμφωνα με το άρθρο 82 παρ. 1 του Συντάγματος και τη διατύπωση του, προκύπτει ότι την κατεύθυνση και τη γενική πολιτική της χώρας καθορίζει η Κυβέρνηση σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους, χωρίς παρέμβαση του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Επιπλέον, στην έννοια του ρυθμιστή του πολιτεύματος εντάσσεται και ο δημόσιος λόγος του Προέδρου της Δημοκρατίας, ο οποίος οφείλει να είναι ενωτικός και απλός και να μην εκφράζει πολιτικές – κομματικές θέσεις. Συνεπώς, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας οφείλει και πρέπει να είναι κατά την άσκηση των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων του υπερκομματικός και να μην ενισχύει τυχόν αντιπαραθέσεις κυβέρνησης και αντιπολίτευσης, αλλά να επικεντρώνεται στην έκφραση γενικότερων

⁵⁷ Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, 2008, ό.π., σελ. 575

⁵⁸ Φ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ως ρυθμιστής του πολιτεύματος, 1990, 35 επ.

⁵⁹ Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Ι, 1991, ό.π., σελ. 442

⁶⁰ Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, ό.π., σελ. 373

εθνικών ανησυχιών ή προσδοκιών⁶¹. Βέβαια είναι γνωστό ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προέρχεται από κάποια πολιτική παράταξη – κόμμα, ενώ του ζητείται με την εκλογή του και οφείλει να αποβάλει την κομματική του ιδιότητα. Ωστόσο, για την υπερκομματική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας φρόντισε και ο νομοθέτης, απαιτώντας για την εκλογή του την υψηλή πλειοψηφία των δύο τρίτων των βουλευτών, απ' το οποίο συνάγεται ότι για την εκλογή του, τουλάχιστον κατά τις πρώτες ψηφοφορίες, απαιτείται συνεργασία πολιτικών κομμάτων, όπως άλλωστε παρατηρείται να συμβαίνει.

Συμπερασματικά, ο προσδιορισμός του ρυθμιστικού ρόλου του Προέδρου της Δημοκρατίας, έγκειται στο ότι προεδρεύει και δεν κυβερνά, πράγμα που αποτελεί τη βασική διάκριση με από τον αρχηγό του Κράτους του προεδρικού συστήματος. Ρυθμιστής λοιπόν δεν είναι ο Κυβερνήτης Πρόεδρος αλλά αυτός που απέχει από το έργο της κυβέρνησης. Συνεπώς, στο σύγχρονο κοινοβουλευτικό σύστημα ο Πρόεδρος προεδρεύει και η Κυβέρνηση κυβερνά.

Έτσι λοιπόν, όταν λειτουργεί ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας με τον τρόπο που περιγράφεται ανωτέρω και κατά τις επιταγές του Συντάγματος, αναδεικνύεται σε ζωντανό εκφραστή της ενότητας και της συνέχειας της πολιτείας και διαφυλάσσει το κύρος του προεδρικού θεσμού⁶².

⁶¹Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Β', 1992, σελ. 373

⁶²Φ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ως «ρυθμιστής του πολιτεύματος», 1990, σελ. 40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα γίνει μία αντιπαραβολή σκέψεων και απόψεων σχετικά με μια ενδεχόμενη ενίσχυση των εξουσιών – αρμοδιοτήτων που φέρει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας σήμερα. Κατά πόσο δηλαδή η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας και η αποκατάσταση του ρυθμιστικού του ρόλου θα είχε ως αποτέλεσμα μια θεσμική ισορροπία στο υπάρχον πολιτικό σύστημα.

Είναι επιτακτικό λοιπόν, να βρεθεί η χρυσή τομή, όπου οι εξουσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν θα αυξηθούν και θα ενισχυθούν σε σημείο να γίνεται λόγος για υπερεξουσίες, όπως έγινε με την αναθεώρηση του Συντάγματος το έτος 1975 υπό την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, αλλά ούτε και θα μειωθούν σε σημείο να μην ανταποκρίνονται στο ρόλο του ως «ρυθμιστής του πολιτεύματος», όπως μνημονεύεται στο άρθρο 30 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως και έγινε με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986, υπό την κυβέρνηση Ανδρέα Παπανδρέου.

Κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης, στο σύστημα διακυβέρνησης της Ελλάδας, δοκιμάστηκαν και οι δύο λύσεις, τόσο η λύση «Καραμανλή» με το Σύνταγμα του 1975, όπου ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας ήταν σημαντικός, κυρίως σε περιόδους κρίσης και μπορούσε να επέμβει στη δράση των άλλων συντεταγμένων εξουσιών, όσο και η λύση «Παπανδρέου», με την αναθεώρηση του 1986, όπου ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας ήταν δευτερεύων, με συμβολικές αρμοδιότητες και χωρίς άμεση επέμβαση στο πλαίσιο της εκτελεστικής εξουσίας. Και οι δύο προαναφερθείσες «λύσεις», στο πέρασμα του χρόνου ανέδειξαν τόσο τα θετικά τους στοιχεία όσο και τα αρνητικά τους.

Το πολίτευμα της χώρας μας είναι Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Συντάγματος και το πρώτο τη τάξει όργανο σε αυτήν, είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας σύμφωνα με το άρθρο 30 του Συντάγματος. Συνεπώς, η αποτύπωση αυτή του Συντάγματος θα πρέπει να γίνει περισσότερο αντιληπτή και μέσα από τη δράση του, στο πολιτικό προσκήνιο της χώρας.

Μία εκ των αρμοδιοτήτων που πρέπει να επανέλθει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, είναι η άμεση σύμπραξη του στην προκήρυξη δημοψηφίσματος, ενεργοποίησης δηλαδή της συμμετοχής του λαού σε κρίσιμα εθνικά θέματα. Το

παραπάνω μόνο θετικά θα μπορούσε να λειτουργήσει στο πολίτευμα μας, διότι με αυτό τον τρόπο θα υπήρχε άμεση συμμετοχή του λαού στην λήψη καίριων αποφάσεων που θα επηρέαζαν τη χώρα μας, περιορίζοντας την κυβερνητική – κομματική επιβουλή και αυθαιρεσία και επίσης ελέγχοντας την σε πιο τακτά χρονικά διαστήματα. Δηλαδή κατ’ αυτόν τον τρόπο η εκάστοτε Κυβέρνηση που έχει εκλεγεί από το Λαό, θα πρέπει να επαγρυπνά συνεχώς σταθμίζοντας τις επιλογές της άλλοτε υπέρ και άλλοτε κατά του ελληνικού Λαού, και να μην επαναπαύεται λόγω της εκλογής της και του μεγάλου διαστήματος που συνήθως μεσολαβεί μέχρι τις επόμενες εκλογές (πέραν εξαιρετικών περιπτώσεων). Με τη δυνατότητα αυτή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όχι μόνο με την προκήρυξη δημοψηφίσματος αλλά και μόνο με την απειλή προκήρυξης του θα μπορεί να ελέγχει πιο επισταμένα τη δημοκρατική νομιμότητα από φανερές και συγκεκριμένες απειλές.

Εξίσου μία αρμοδιότητα που καταργήθηκε με την αναθεώρηση του 1986, και θα ήταν σκόπιμο να επανέλθει είναι η δυνατότητά του να απευθύνει διαγγέλματα σε εξαιρετικές περιστάσεις, χωρίς να είναι απαραίτητη η διαρκής επιτήρηση του από την Κυβέρνηση και επί της ουσίας η χειραγώγηση των ενεργειών του, καθιστώντας τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας από αιρετό αρχηγό του κράτους, σε φερέφωνο της εκάστοτε κυβέρνησης και των επιλογών της, είτε σιωπώντας και λαμβάνοντας θέση παρατηρητή των εξελίξεων εάν αντιτίθεται στις κυβερνητικές επιλογές, είτε τιθέμενος φανερά υπέρ των επιλογών αυτών εάν συμφωνεί. Συνεπώς, τα παραπάνω ενδεχόμενα δεν συνάδουν με την ύπαρξη και τη λειτουργία του θεσμού αυτού.

Πέραν τούτων άμεση προτεραιότητα εμφανίζει η ανάγκη αποδέσμευσης του Προέδρου της Δημοκρατίας, από τους στενούς χρονικούς περιορισμούς και τις διεξοδικότερες ρυθμίσεις που προβλέπει το άρθρο 37 του Συντάγματος, σχετικά με το χρονικό σημείο κατά το οποίο πρέπει να συναντηθεί με τους αρχηγούς των κομμάτων της Βουλής, μετά την αποτυχία της τρίτης διερευνητικής εντολής, που εάν και κατ’ αυτό το στάδιο επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, θα έχει ως αποτέλεσμα τη διάλυση της Βουλής. Έτσι, επιδιώκεται όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διασφάλιση, ότι ο Πρόεδρος της

Δημοκρατίας δεν θα λάβει τόσο σημαντικές αποφάσεις βεβιασμένα, προτού εξαντληθεί κάθε δυνατό περιθώριο συνεννόησης και ευελιξίας των κομμάτων⁶³.

Μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986, στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας επαφίεται η αρμοδιότητα της έκδοσης των νόμων και της αναπομπής ψηφισμένων νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων. Πάραυτα το δυσδιάκριτο των ορίων αυτής της αρμοδιότητας, έχει ως αποτέλεσμα να μην έχει παρατηρηθεί δράση του Προέδρου της Δημοκρατίας σε αυτόν τον τομέα, παρά τις επανειλημμένες αφορμές που του έχουν δοθεί. Ως εκ τούτου καίριο, θα ήταν αν προσδιοριστεί η έκταση ελέγχου του Προέδρου της Δημοκρατίας σχετικά με την συνταγματικότητα των νομοσχεδίων η οποία θα προβλέπεται ρητώς και δεν θα επαφίεται σε ερμηνείες που θα δίνονται από τα εκάστοτε κυβερνητικά συμφέροντα.

Θα πρέπει να σημειωθεί η πρακτική άλλων χωρών, για τον έλεγχο των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων, που τον ρόλο αυτόν τον κατέχει το Συνταγματικό Δικαστήριο. Στην κατεύθυνση λοιπόν μίας τακτικής εναρμόνισης των κρατικών θεσμών με τους αντίστοιχους της Ευρώπης, δεν δύναται να λησμονείται αυτό το καίριο θέμα, που ναι μεν ανήκει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας αλλά ουσιαστικά δεν ασκείται από κανέναν. Τίθεται θέμα λοιπόν ενεργοποίησης της αρμοδιότητας αυτής προς προάσπιση των λαϊκών συμφερόντων που θα έπρεπε να είναι άλλωστε και η πεμπτούσια κάθε κυβερνητικής δράσης και όχι η προάσπιση και η προαγωγή των συμφερόντων που νέμονται οι προνομιούχοι κάθε κοινωνίας, που πολλές φορές παρατηρούμε να συμβαίνει. Ο ρόλος με λίγα λόγια του Προέδρου της Δημοκρατίας θα πρέπει να αποτελεί μιάτροχοπέδη και το τελευταίο απόρθητο οχυρό ώστε νομοσχέδια και προτάσεις νόμων που αντίκεινται στα συμφέροντα των πολλών να μην ευδοκιμούν.

Επίσης, ορθά με την συνταγματική αναθεώρηση του 1986, υπήρξε περιστολή της δυνατότητας του αρχηγού του κράτους να διορίζει Πρωθυπουργό οποιονδήποτε, είτε για να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης είτε για να διεξαγάγει εκλογές, στο βαθμό που δεν θα υπήρχε απόλυτη πλειοψηφία από τη Βουλή. Ωστόσο από το σημείο της υπερεξουσίας του Προέδρου της Δημοκρατίας μεταβήκαμε στο σημείο της αμφισβήτησης του αξιώματος αυτού, που αποτυπώνεται στο πόσο τυποποιημένες

⁶³Πρβλ. Κ. ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ, Η εκλογή και οι πολιτικά καίριες αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας – Σε αναζήτηση μιας νέας συνισταμένης, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018 σελ. 122 επ.

είναι πλέον οι αρμοδιότητες του. Συνεπώς, υπό αυτό το πρίσμα θα ήτο πιο πρακτικό να λαμβάνει χώρα μία συνάντηση με τους αρχηγούς των κομμάτων προκειμένου να εξαλειφθεί κάθε πιθανό ενδεχόμενο σχηματισμού κοινοβουλευτικής κυβέρνησης και εάν αυτή η συνάντηση δεν καρποφορήσει τότε να προβαίνει σε διορισμό διακομματικής εκλογικής κυβέρνησης όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής. Συνεπώς η αλλαγή που θα επέλθει είναι ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν θα δίνει διερευνητική εντολή στο τρίτο κόμμα ούτε θα υπάρχει ανάμειξη υπηρεσιακών κυβερνήσεων με την ανάμειξη Προέδρων των Ανωτάτων Δικαστηρίων της χώρας μας, τόσο στην εκλογική διαδικασία όσο και στην άσκηση ενός μικρού μέρους κυβερνητικών δραστηριοτήτων, που αφενός δεν επιτρέπεται από το Σύνταγμα σύμφωνα με το άρθρο 89 παρ. 4, αφετέρου δε ενδέχεται να αποβεί ιδιαιτέρως επικίνδυνο.

Συμπερασματικά, θα ήταν συνταγματικά ανεκτό, πολιτικά σκόπιμο και κοινωνικά αποδεκτό, η ενίσχυση των προαναφερθέντων αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, ούτως ώστε, ο ρόλος του να ανταποκρίνεται περισσότερο στη συνταγματική πρόβλεψη και στο λόγο ύπαρξης του θεσμού αυτού. Επιτακτική δε, θα χαρακτηριζόταν η ανάγκη για μια τέτοια ενίσχυση, διότι οφείλει να επισημανθεί, ότι ναι μεν το Σύνταγμα του 1986 απονέμει κάποιες εξουσίες στο εν λόγω πολιτειακό όργανο, ωστόσο δεν σημαίνει ότι και οι απονεμηθείσες αρμοδιότητες ασκούνται από αυτόν. Καταλήγει λοιπόν κανείς, να παρατηρεί τον αιρετό αρχηγό του κράτους, σε διαδικασίες βράβευσης συμπολιτών μας, σε εορταστικές εκδηλώσεις και επετείους, υποδεχόμενος πολιτικούς αρχηγούς ξένων κρατών ή επισκεπτόμενος ο ίδιος αυτούς και πρέπει να αποσαφηνισθεί ότι η εξουσία του δεν εξαντλείται εκεί και δεν θα πρέπει άλλωστε να εξαντλείται εκεί. Το εκλογικό σώμα, ήτοι ο ελληνικός λαός, έχει ανάγκη τη δικλείδα ασφαλείας των εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας, προς προάσπιση των συμφερόντων του, διότι θα χαρακτηριζόταν αντιδημοκρατικό, ο λαός να συμμετέχει μια φορά στα τέσσερα χρόνια με τη ψήφο του και μετέπειτα να είναι υποχρεωμένος να περιμένει άλλα τέσσερα για να διαμορφώσει το πολιτικό σκηνικό. Συνεπώς, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατά τη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων της εκάστοτε κυβέρνησης, οφείλει να είναι ενεργός και σε απόλυτη επαγρύπνηση ως προασπιστής της λαϊκής βούλησης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την προηγηθείσα ανάλυση που εκκινεί από την ιστορική εξέλιξη του αξιώματος αυτού και καταλήγει στην προβληματική της ενίσχυσης των εξουσιών του με σκοπό τη θεσμική ισορροπία, ευλόγως ανακύπτει το εξής ερώτημα: σήμερα, κατά το ισχύον Σύνταγμα, ποιος είναι πραγματικά και ουσιαστικά ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας; Διότι για να κατευθυνθεί κανείς στην αναζήτηση της ενίσχυσης των αρμοδιοτήτων, πρέπει προηγουμένως να κατανοήσει τη σημερινή δράση του αρχηγού του κράτους ως έχει και όχι ως διατυπώνεται.

Στην ιχνηλάτηση των αρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας, βάσει του Συντάγματος της Ελλάδος ως ισχύει, αναπτύξαμε τις νομοθετικές αρμοδιότητες του, όπως είναι η έκδοση και η δημοσίευση των νόμων που ψηφίσθηκαν από τη Βουλή, άλλως ειπείν η κατάφαση του ότι τηρήθηκε η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία, η αναπομπή νομοσχεδίου στην Βουλή που έχει ψηφισθεί από αυτήν, η έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων που είναι αναγκαία για την εκτέλεση των νόμων, καθώς και η έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου. Επίσης, είναι επιφορτισμένος, ως ανεπύχθη εμβριθώς ανωτέρω, με διοικητικές αρμοδιότητες (διορισμό – παύση δημοσίων υπαλλήλων και απονομή παρασήμων, διορισμό δικαστικών λειτουργών) καθώς και με αρμοδιότητες σχετικές με τη δικαστική εξουσία όπως να χαρίζει, να μετατρέπει ή να μετριάζει ποινές που απονέμουν τα Δικαστήρια της χώρας μας. Επιπροσθέτως, αναλαμβάνει και πλήθος ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων και παρίσταται διεθνώς εν ονόματι του ελληνικού κράτους. Παρέχει διευρευνητική εντολή βάσει της επιταγής του άρθρου 37 παρ. 2, 3 και 4 του Συντάγματος, απαλλάσσει την Κυβέρνηση από τα καθήκοντα της εάν αυτή παραιτηθεί και συγκαλεί την Βουλή τακτικά μια φορά το χρόνο αλλά και έκτακτα εάν το κρίνει από εύλογους λόγους. Εκτός αυτών προβαίνει σε διάλυση της Βουλής εάν έχουν παραιτηθεί η καταψηφιστεί από αυτήν δύο Κυβερνήσεις και η σύνθεση της δεν εξασφαλίζει σταθερότητα.

Αναζητώντας τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, στο πολιτικό στερέωμα, θα πρέπει να λάβει κανείς υπ' όψιν του και τους επικριτές του αξιώματος αυτού, οι οποίοι διατυπώνουν τις επιφυλάξεις τους σχετικά με το πόσο τυπικός έχει καταστεί ο ρόλος του και δεν ανταποκρίνεται στο γενεσιουργό του λόγο. Η μη ανταπόκριση βέβαια, δεν σχετίζεται με την έλλειψη του λόγου που οδήγησε στην θεσμοθέτηση του αξιώματος, αλλά με τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων σε άλλα

κρατικά όργανα και κατά κύριο ουσιαστικά στην Κυβέρνηση. Ως εκ τούτου, για την επίτευξη της θεσμικής ισορροπίας και για την ανταπόκριση του Προέδρου της Δημοκρατίας στον ρυθμιστικό ρόλο που του απονέμει το Σύνταγμα, θα ήταν ορθότερο να ταχθεί κανείς με την άποψη της ενίσχυσης των αρμοδιοτήτων του, όπως διεξοδικώς αναφέρθηκαν στο έκτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, υπό την προϋπόθεση η ενίσχυση των εξουσιών του να μην φθάσει πάλι σε σημείο να τον εξοπλίζει με «υπερεξουσίες» όπως έγινε και στην πρόσφατη συνταγματική μας ιστορία.

Εν κατακλείδι, πρέπει να αποφευχθούν μανιαϊστικές επιλογές και να εξευρεθεί η λύση κάπου στη μέση, όπου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα είναι παρών στις πολιτικές εξελίξεις, όχι ως εμπόδιο στη διακυβέρνηση της χώρας αλλά ως υπενθύμιση στην Κυβέρνηση και στη Βουλή, ότι πρωταρχικός και μόνος στόχος τους θα πρέπει να είναι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδης Γ., Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821 – 1941, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2001
- Βενιζέλος Ε., Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Ι, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991.
- Βενιζέλος Ε., Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2008.
- Ζηλεμένος Κ., Ο ρυθμιστής του ελληνικού πολιτεύματος (σύνταγμα 1975/1986)», Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991.
- Κανελλόπουλος Ν., Η αναπομπή πρότασης ή σχεδίου νόμου που έχει ψηφιστεί από τη Βουλή, Κοιν.Επιθ 2/1989.
- Μάνεσης Α., Συνταγματική Αναθεώρηση του 1986, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989.

- Μάνεσης Α., Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος, ΙΙ, 1961-1965, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991.
- Μάνεσης Α., Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά κυβερνητικό σχέδιο του Συντάγματος, Νομικό Βήμα 1975, τεύχος 5^ο, έτος 23^ο.
- Μηναΐδης Σ., Οι άνευ προσυπογραφής πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.
- Μπακογιάννης Κ., Η εκλογή και οι πολιτικά καίριες αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας – Σε αναζήτηση μιας νέας συνισταμένης, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2018.
- Μαυριάς Κ., Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- Παντελής Α., Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, Λιβάνη, Αθήνα, 2007.
- Παπαχρήστος Ν., Η Εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2010.
- Παραράς Π., Το Δημοψήφισμα κατά το άρθρο 44 παρ. 2 του Συντάγματος, ΤοΣ 2, Αθήνα, 1976
- Παραράς Π., Αι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου του Προέδρου της Δημοκρατίας, Σάκκουλας, Αθήνα, 1981.
- Σγούριτσας Χ., Συνταγματικόν Δίκαιον, τόμ. Β΄, τευχ. Α΄, Σάκκουλας, Αθήνα 1964.
- Σπυρόπουλος Φ., Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ως ρυθμιστής του πολιτεύματος, Αθήνα, 1990.
- Σπυρόπουλος Φ., Σκέψεις γύρω από την κύρωση, έκδοση και δημοσίευση των νόμων, ΕΔΔ 1981.
- Χρυσόγονος Κ., Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ, Ειδικό Μέρος, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.
- Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Β΄, 1992.